

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Petrovec

Osama bin Laden in Al Kaida – obstoj brez vodje

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Petrovec

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Somentor: doc. dr. Marko Milosavljević

Osama bin Laden in Al Kaida – obstoj brez vodje

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Prijatelju Urošu v spomin ...

»Svet ni eden. Civilizacije združujejo in razdvajajo človeštvo ... kri in vera sta tisto, s čimer se ljudje identificirajo in za kar so se pripravljene bojevati in umreti« (Ali 2002, 277).

Zahvaljujem se staršem, ki so mi omogočili študij, mentorju izr. prof. dr. Jerneju Pikalu in somentorju doc. dr. Marku Milosavljeviću za strokovno pomoč ter novinarju Ervinu Hladniku Milharčiču za številne knjige in svojevrstno motivacijo. Hvala tudi sestri Anji in fantu Damjanu, ker sta preprosto ob meni.

Osama bin Laden in Al Kaida – obstoj brez vodje

Teroristični napad na Svetovni trgovski center v ZDA 11. septembra 2001 je pomenil simbolni napad na ameriško gospodarstvo in kapitalizem, napad proti zahodni demokraciji in materialistični družbi brez vrednot. Zahodni svet se je prvič resnično zavedal svoje ranljivosti, človek in organizacija, ki sta prevzela odgovornost za napad, sta bila Osama bin Laden in Al Kaida. Kako je organizirana Al Kaida in kako pomemben vodja je Osama bin Laden v svetovni teroristični vojni? V diplomskem delu sem se s pomočjo kvalitativne metode poglobila v življenje in delovanje enega najbolj nevarnih ljudi na svetu, kot ga označujejo mediji, predstavila posameznike, dogodke in vzroke, ki so vplivali na njegov življenjski nazor. Raziskala sem organiziranost Al Kaide in predstavila vlogo Osame bin Ladna v organizaciji. Veliko teže sem namenila razvoju islamske družbe skozi stoletja, kar je pomembno za razumevanje socialno-političnega vzdušja v muslimanskem svetu. Ali lahko obstoji Al Kaida tudi brez svojega najbolj prepoznavnega vodje, je vprašanje, na katerega poskušam odgovoriti skozi različna podajanja in pojasnjevanja dejstev, ki zadevajo tako širšo islamski družbo kot le omenjena akterja. Ob tem vlogo enega najpomembnejših kanalov posredovanja skrajnih islamističnih idej igrajo tudi množični mediji.

Ključne besede: Osama bin Laden, Al Kaida, terorizem, islam, mediji.

Osama bin Laden and Al Q'aida – survival without a leader

The September 11 terrorist attack on the World Trade Center in the U.S. was a symbolic attack on American economy and capitalism, an attack on Western democracy and a materialistic society with no values. For the first time, the Western world really became aware of its own vulnerability. The man and the organization claiming responsibility for the attack, were Osama bin Laden and Al Q'aida. How is Al Q'aida organised and what is Osama's significance as a leader in global terrorism? Using qualitative methods this thesis explores the life and operation of one of the most dangerous men in the world, as he is labeled by the media, and presents the individuals, events and incentives that affected his life views. I researched how Al Q'aida is organized and the role of Osama bin Laden within the organization. Much attention is paid to the development of Muslim society throughout the ages as it is an important aspect of understanding the sociopolitical atmosphere in the Muslim world. Whether Al Q'aida can exist without its flagship leader is a question to which an answer is attempted by stating and exploring facts concerning the wider Muslim society as well as the forementioned agents. With regards to this mass media plays a major role as one of the most important channels for passing down extremist Islamic views.

Key words: Osama bin Laden, Al Q'aida, terrorism, Islam, mass media.

KAZALO

1 UVOD	7
2 OSAMA BIN LADEN	9
2.1 OD MLADEGA POSLOVNEŽA DO AFGANISTANSKEGA VOJAKA	9
2.2 VOJNA V AFGANISTANU IN VLOGA PAKISTANA V NJEJ	11
2.3 TALIBI, OSAMA BIN LADEN IN FINANCE	13
2.4 OSAMA BIN LADEN PRED IN PO 11. SEPTEMBRU	15
3 AL KAIDA	18
3.1 SODELAVCI AL KAIDE IN NJENO DELOVANJE	19
4 MUSLIMANSKI BRATJE	22
4.1 HASSAN AL-BANNA	24
4.2 SYED ABDUL A'LA MAUDUDI	25
4.3 SAYID QUTB	26
4.4 ABDULLAH AZZAM	28
5 OZADJE ISLAMSKEGA FUNDAMENTALIZMA IN ISLAMIZMA	30
5.1 ZGODOVINA ISLAMSKEGA FUNDAMENTALIZMA	35
5.1.1 SULTANAT	36
5.1.2 KOLONIJA	37
5.1.3 HIPOKRITSKA DRŽAVA (DRŽAVA MUNAFIQ)	37
5.2 KRIZA ISLAMSKE DRUŽBE SKOZI ZGODOVINO	38
5.3 DŽIHAD	39
6 TERORIZEM	44
6.1 KAJ JE TERORIZEM	44
6.2 TERORIZEM V 20. STOLETJU	46

6.3 SODOBNI TERORIZEM IN TERORISTI	49
6.4 PRIMER ISLAMISTIČNEGA TERORISTIČNEGA GIBANJA	52
<u>7 SAMOMORILSKI ATENTATORJI</u>	<u>54</u>
7.1 KULT MUČENIŠTVA V AFGANISTANU	55
<u>8 VODITELJ IN KARIZMA</u>	<u>57</u>
8.1 SKUPINA VODITELJEV	58
<u>9 OSAMA BIN LADEN IN MEDIJI</u>	<u>60</u>
9.1 KOMUNIKACIJE, TEHNOLOGIJA IN MODERNOST	62
9.2 KRITIKA MEDIJEM	64
<u>11 ZAKLJUČEK</u>	<u>67</u>
<u>12 LITERATURA</u>	<u>70</u>
<u>PRILOGA: POGLOBLJENI INTERVJU Z ERVINOM HLADNIKOM</u>	
<u>MILHARČIČEM, NOVINARJEM ČASTNIKA DNEVNIK</u>	76

1 UVOD

Samuel Huntington (1993) podaja v eseju Spopad civilizacij zanimivo razmišljanje, da svet danes ne delita in mu ne vladata politika in ekonomija, pač pa kultura. Zahodna, konfucijska, japonska, islamska, hindujska, pravoslavna, latinskoameriška in morda afriška. Vsaka od teh civilizacij pooseblja različne vrednostne sisteme, ki jih simbolizira religija, verjetno osrednja sila, ki motivira in mobilizira ljudi.

Predmet raziskovanja v diplomski nalogi bo radikalno islamistično gibanje, pojav islamističnega fundamentalističnega gibanja in terorizma v sodobnem svetu, za katerimi stojijo močni verski okviri islama, ki ga radikalni islamisti interpretirajo v skrajni obliki. Ravno te civilizacijske ali kulturne razlike, kakor jih pač poimenujemo, med islamskim in zahodnim svetom povzročajo danes spore in žrtve na obeh straneh, čeprav so v ozadju še vedno politični interesi. Pa naj bodo to osvoboditev Palestine, Kašmirja, pregona Američanov z Arabskega polotoka, ali pa, za kar se je zavzemal tudi Osama bin Laden, ustanovitev čiste islamske družbe oziroma države. Osama bin Laden, ki so ga mediji po vsem svetu opisovali kot največjega in najbolj nevarnega terorista, v tej zgodbi ni bil le teroristični vodja mreže Al Kaida, najbolj iskan terorist na svetu in voditelj vseh muslimanov, ki se borijo za svojo stvar, pač pa tudi človek, ki je poosebljal idejo radikalnega islamističnega gibanja oziroma je poosebljal islamistično gibanje samo. Bil je simbolni vodja enako mislečih muslimanov, ki se s trenutnim sistemom in razmerami v islamski družbi ne strinjajo, in to ostaja tudi po smrti.

V diplomski nalogi bom pojasnila vlogo Osama bin Ladna in Al Kaide v radikalnem islamističnem gibanju ter ga prikazala kot osebnost, ki ima danes v arabskih državah veliko simbolno vlogo. Poleg tega bom dokazala, da je radikalni islamizem v arabskem svetu posledica zgodovinskih dogajanj njegove okupiranosti s strani zahodnih držav in tudi sredstvo za politično, ekonomsko in socialno osvoboditev izpod hipokritskih vlad. Zelo pomembna pri tem pojavu je vloga množičnih medijev, ki jih radikalni islamisti izrabljajo za širjenje svojih idejnih prepričanj, rekrutiranja novih članov in za propagando.

V diplomskem delu si postavljam vprašanje, ali lahko teroristična mreža Al Kaida in Osama bin Laden, njen vodja, delujeta neodvisno drug od drugega oziroma ali lahko Al

Kaida obstoji tudi brez svojega karizmatičnega voditelja. To vprašanje bom v zaključku tudi empirično preverila.

Diplomsko delo bo temeljilo na teoretski refleksiji, kar pomeni, da bom problem islamskega fundamentalizma in gibanja teoretsko pojasnila, prav tako tudi sam odnos med Osamo bin Lадnom in Al Kaido ter ostalim islamskim svetom. Uporabila bom deskriptivno metodo pri opredeljevanju pojmov in pri analizi islamske družbe skozi zgodovino, ter interpretacijo primarnih in sekundarnih virov pri raziskovanju knjižnih del, internetnih strani in člankov. Z metodo dedukcije bom nato poskušala izpeljati smiselne zaključke obravnavanega problema. Uporabila bom tudi poglobljeni intervju z Ervinom Hladnikom Milharčičem, večletnim dopisnikom časopisa Delo iz Egipta in Jeruzalema ter velikim poznavalcem bližnjevzhodnega vprašanja.

2 OSAMA BIN LADEN

2.1 OD MLADEGA POSLOVNEŽA DO AFGANISTANSKEGA VOJAKA

Raziskovati življenje Osama bin Ladna ni povsem enostavno, saj različni avtorji, ki so pisali o njem, navajajo različne podatke, dogodke in situacije, ki so vplivale na njegovo delovanje. Že pri datumu njegovega rojstva naletimo na različna navajanja. To delo sledi pisanju Jasona Burka, ki je celo desetletje preživel in poročal s Srednjega vzhoda ter pridobil veliko skrivnih dokumentov, intervjujev s funkcionarji obveščevalnih služb, vojaki, poveljniki mudžahedinov in tudi bin Ladnovimi pomagači. Znano je torej, da se je Osama bin Laden rodil 10. marca 1957 v Riadu (Burke 2003, 45) v Savdski Arabiji kot 17. otrok Mohameda bin Awad bin Ladna, ki je imel vsaj 52 otrok s svojimi enajstimi ženami. Točno število Osamovih bratov in sester je vprašljivo, saj navajajo tudi tu različni viri različno število.

Oče Mohamed bin Laden, Jemenec po narodnosti, je svoje podjetje Construction Corporation razvil v enega najbolj dobičkonosnih podjetij na Srednjem vzhodu. Gradili so mošeje, letališča, ceste in stavbe za savdske vladajoče elite, prevzemali pa so tudi gradbene projekte v ostalih arabskih državah. Oče bin Laden je bil s svojim podjetjem močno povezan s savdsko kraljevo družino, nekoč je državi za nekaj mesecev plačal celo civilno obrambo. Kralj Faisal je zahvalo za Mohamedovo denarno pomoč in njegov vpliv izrazil tako, da je vse državne zgradbe gradilo njegovo podjetje. Ko je leta 1967 Mohamed bin Laden umrl v helikopterski nesreči, je savdska kraljeva družina še vedno močno podpirala njegovo podjetje, ki so ga prevzeli nekateri njegovi sinovi. Podjetje je bilo sredi 90. let prejšnjega stoletja vredno 36 milijard ameriških dolarjev, Osama pa naj bi jih dobil od 60 do 330. Ves ta denar je kasneje namenil za boj v Afganistanu in za svetovni džihad.

Osama je začel že kot zelo mlad delati v očetovem podjetju (Bergen 2001, 45) in vsi so bili prepričani, da bo postal gradbeni podjetnik ali poslovnež. Po končani gimnaziji je študiral ekonomijo in menedžment na Univerzi kralja Abdula Aziza, eni najboljših v Savdski Arabiji. Njegovi bratje so medtem študirali v tujini ali začasno odšli v ZDA zaradi poslov. Prvorojeni sin Salim je bil v Londonu še posebej priljubljen, imel je privatno letalo, klicali so ga celo playboy. Nekateri avtorji, med njimi Elaine Landau v knjigi *Osama bin Laden, A War against the West* (2002) in Jossef Bodansky v *Mož, ki*

je napovedal vojno Ameriki in korenine islamskega terorizma (2002), navajajo, da je bil tudi Osama bin Laden navdušen nad nočnim življenjem, nad bari, casinoji in klubi. Večkrat naj bi se zabaval v Bejrutu, kjer je ponočeval in pil več alkohola, kot bi smel, ter se navduševal nad lepimi ženskami. Ta navajanja pa zanikata Jason Burke v *Al-Qaeda, The True Story of Radical Islam* (2003), ki ga je več poznavalcev ocenilo kot enega najbolj zanesljivih del o militantnem islamizmu, in Peter L. Bergen v knjigi *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*. Burke (2003, 46) piše, da v zgodnjih najstniških letih res ni bilo veliko nenavadnih religioznih vzgibov v Osama bin Ladnu, so pa zato zgodbe o ponočevanju mladega Osame v nočnih klubih Bejruta skorajda vse izmišljene.

Osama bin Laden se je pri svojih 17. letih poročil s Sirko, leta 1979 pa diplomiral. Že na univerzi je bil izpostavljen radikalnemu delu sodobnega islama, saj sta bila samo mesto Jeda, kjer je študiral, in še posebej Univerza kralja Abdula Aziza, center islamskih odpadnikov vsega muslimanskega sveta. Med te odpadnike lahko uvrščamo tudi ideologe skrajnega islama, kot sta bila Abdullah Azzam in Mohamed Qutb. Prvi, palestinski akademik, ki je predaval v Jedi, se je zavzemal za primarno ideologijo »arabskih Afganistancev«, drugi pa je brat Syyeda Qutba, egipčanskega islamista, ki so ga leta 1966 usmrtili v Egiptu, in je postal eden najbolj vplivnih piscev in mislecev modernega radikalnega islama¹.

V tistem času se je zgodila tudi ena najpomembnejših prelomnic v zgodovini islamskega terorizma. To je bil izraelski napad na arabske države leta 1973. Izraelci so s tem zlomili muslimanski ponos, ZDA pa so zaradi podpore Izraelu postale sovražnik muslimanov. Ob tem je treba še poudariti, da sovraštva Osame do ZDA ni povzročil le omenjeni izraelski napad, ampak predvsem nepokončna drža savdske kraljeve družine, ki ameriških sil ni odgnala iz Savdske Arabije, temveč se je podredila njihovi volji. Močan vpliv na dogodke tistega časa je imela tudi iranska revolucija leta 1979, ki je postala prava inspiracija fundamentalistov v Egiptu, Iraku in Libanonu. Ko je fundamentalistični verski voditelj ajatola Ruhola Homeini odstranil vladajočega iranskega šaha, ki je gojil dobre odnose z ZDA in postavil neversko kulturo pred islamom, je postal Iran prva islamska republika na svetu. Poleg zmage nad ZDA in

¹ Glej poglavje Muslimanski bratje.

Zahodom je bila najpomembnejša od vsega zmaga radikalnih islamskih sil. Tretji pomemben dogodek pa je bila invazija Sovjetske zveze v Afganistan leta 1979 z namenom razširiti komunizem na nova območja. Ko so Sovjeti vkorakali v deželo, so ubili predsednika in ustanovili lastno vlado. Zgodilo se je prvič po 35. letih, da je neislamska država zavzela muslimanski narod, kmalu pa je postalo tudi jasno, da se srednjearabski narodi niso sposobni boriti proti taki sili, kot je Sovjetska zveza.

Muslimani, islamsko združeni, in veliko svetih vojakov, se je bilo pripravljenih boriti v Afganistanu za verska prepričanja. Med njimi je bil tudi Osama bin Laden. V afganistanski džihad pa se je vključil šele preko Abdullaha Azzama, enega izmed ustanoviteljev palestinskega islamističnega gibanja Hamas, s katerim sta postala tesna prijatelja. In čeprav so islamisti v vojni proti Sovjetom sodelovali z ZDA, ni bil med pomembnejšimi predstavniki islamistov nihče proameriško usmerjen. Azzam je ZDA primerjal s hudičem celo na njenih tleh, ko je pri islamističnih privrženecih izterjal denarna sredstva za džihad (Pohly in Durán 2001).

2.2 VOJNA V AFGANISTANU IN VLOGA PAKISTANA V NJEJ

Osama bin Laden ni bil eden tistih, ki bi se v Afganistanu bojevali le simbolično, ampak se je tam dejansko bojeval (Pohly in Durán 2001). Ko so leta 1979 vdrle v Afganistan sovjetske sile, so ubile predsednika, zasedle strateške infrastrukturne točke in pregnale islamistične upornike. Osama je v tistem obdobju odšel v Pakistan, tja je poletel prvič leta 1980, in se posvetil političnemu in organizacijskemu delu, vzpostavil sistem novačenja ter pripeljal v desetih letih med afganistanske upornike na tisoče arabskih bojevnikov. Na začetku je Osama prispeval le finančna sredstva za afganistanski boj, v Lahoreju se je oglasil v štabu islamistične stranke Jama'at-e Islami (kratko Jama'at), ki so jo islamisti vsega sveta obravnavali kot voditeljico džihada za Afganistan. Stranka v veliki meri obvladuje pakistansko obveščevalno agencijo ISI (Inter-Services Intelligence) in generale ter je danes na ključnih mestih v vladi in upravi. Ker mora imeti vsak gost v Pakistanu gostitelja, je imel bin Laden stranko Jama'at. Ti obiski so trajali do leta 1984, šele Abdullah Azzam pa je vključil Osamo v afganistanski boj. V Afganistanu se je hitro razvil v neustrašnega bojevnika in poveljnika ter ustanovil poseben arabski tabor Masadda (levji brlog, grad) (Pohly in Durán 2001).

Osrednje oporišče je bilo Masadat Al Ansar, glavni naborni center mudžahedinov pa Maktab al Kidamat, ki sta ga ustanovila Osama in Azzam. Slednji je postal kmalu mednarodna mreža, ki je novačila islamiste, do konca 80. let 20. stoletja pa so nastale takšne podružnice in naborne pisarne v 50-ih državah, med drugim tudi v ZDA, Egiptu, zahodni Evropi in Savdski Arabiji. Osama je pripeljal iz Savdske Arabije tudi težke gradbene stroje, zaradi česar je prišlo do pospešene gradnje cest in drugih objektov za mudžahedine. Številne arabske države so pomagale kopati jarke in zaklonišča, s pomočjo svoje flote buldožerjev je ustvaril podzemne utrdbe, ki jih Sovjeti niso mogli nikdar dokončno uničiti. Takratni savdski veleposlanik v Pakistanu je celo omogočil uvoz velikih in dragih strojev iz Savdske Arabije, Osama pa je mučenike osebno učil, kako uporabljati inženirsko opremo (Pohly in Durán 2001).

ZDA so v tem času aktivno vršile pritisk na Arabce, naj pomagajo Afganistanu, predvsem zato, ker je še vedno potekala hladna vojna med Rusijo in ZDA. Z denarno pomočjo je Washington podpiral sveto vojno v Afganistanu in bil prepričan, da podpira in pomaga pravemu nacionalnemu osvobodilnemu gibanju. V resnici pa je Pakistan storil vse, da je prikril, kakšne mudžahedine podpirajo ZDA. Pred CIO (CIA – Central Intelligence Agency) je ISI skrival vadbene centre in vodil celoten sistem urjenja v Afganistanu in Pakistanu. Preden je CIA obiskala vadbene centre, je ISI skrival vse, kar bi jih izdalo (Bodansky 2002).

70 odstotkov vojaške pomoči, ki so ga ZDA namenile afganistanskemu boju, je prejela Hizb i Islamija, izrazito protiameriško nastrojena islamska stranka. Glavna naloga pakistanskega predsednika je bila prepričati Savdsko Arabijo, da je Pakistan in še posebej vodja stranke Gulbadin Hikmatjar najprimernejši prejemnik ameriške pomoči, zato so predstavili Hizb i Islamijo kot vodilno skupino islamskega boja. Po drugi strani pa so bili Savdijci veseli, da se džihad odvija v Afganistanu, saj je bila tako večina njihovih skrajnežev v tujini, zato so bili ISI-ju pripravljeni narediti usluge (Bodansky 2002, 37).

Osama bin Laden je bil v tej zgodbi zelo priročen kanal za preusmerjanje savdskega denarja k skritim ciljem, to je afganistanskim mudžahedinom. Osebno je skrbel za financiranje skupin, sovražne savdskemu dvoru in drugim konzervativnim režimom ob Perzijskem zalivu.

Velika sprememba se je zgodila 17. avgusta 1988, ko je prišlo do nesreče letala Hercules C-130B. Sovjetska zveza je strmoglavila letalo, v katerem so umrli pakistanski predsednik Zia Ul Hak, ameriški veleposlanik Arnold Raphael, vodja ISI-ja general Aktar Abdul Rahman in 28 njihovih sodelavcev. Veljalo je splošno prepričanje, to je ena najuspešnejših tajnih strateških operacij Sovjetske zveze. Po tej »nesreči« se je »svet mednarodnega islamskega terorizma temeljito spremenil« (Bodansky 2002, 42).

Nova pakistanska predsednica Benazir Buto je imela drugačne poglede na vlogo in pomen islamskega terorizma. Mednarodni terorizem je postal ključnega pomena v pakistanski politiki, Islamabad pa se je začel zavedati, da se spušča v spopad z ZDA. Po prepričanju pakistanske vlade je bil islamizem edina ideologija, ki je sposobna preprečiti razpad države zaradi nacionalistično-etničnih napetosti (Bodansky 2002).

ISI je jeseni 1988 naročil vsem pakistanskim predstavništvom v tujini, da lahko izdajo »poseben turistični vizum« vsem islamistom, ki bi se želeli pridružiti afganistanskemu džihadu. Ko je Sovjetska zveza že začela uresničevati mednarodni sporazum o premirju in umiku svojih sil iz Afganistana, je ISI aktivno novačil tuje islamiste. 15. februarja 1989 je zadnji sovjetski vojak zapustil Afganistan (Bodansky 2002), pred Azzamovo smrtjo novembra 1989 pa se je Osama ločil od svojega učitelja in prišel pod močnejši vpliv Ajmana al Zavahirija, egipčanskega zagovornika islamističnega internacionalizma (Pohly in Durán 2001).

2.3 TALIBI, OSAMA BIN LADEN IN FINANCE

Sprva je bil Osama bin Laden med Afganistanci priljubljen, saj jim je priskočil na pomoč v najtežjih trenutkih. K njim je prišel iz Savdske Arabije, iz svetih krajev, bil je neizmerno bogat, a je živel med njimi kot asket. Na njem je bilo nekaj svetniškega, kar je še poudarila njegova mirna narava in jezikovna spretnost, pišeta Pohly in Durán (2001, 61).

Vendar je danes za šiite, ki predstavljajo najmanj 20 odstotkov celotnega prebivalstva Afganistana, smrtni sovražnik, saj njegov vahabitski fundamentalizem (sekta), ki prevladuje v Savdski Arabiji, šiitov ne prenese. Nek njegov sodelavec je brez oklevanja odgovoril, da so šiiti slabši od Židov in kristjanov. Leta 1997 in 1999 so talibi izvršili pokol šiitske manjšine Mongolov v osrednjem Afganistanu, leta 2001 so uničili Budov

kip v Bamijanu. Prepričati talibe v to ni bilo preprosto, saj fanatični islamisti in Afganistanci nagonsko spoštujejo kulturne spomenike, ki utelešajo zgodovinsko identiteto dežele. V skladu z vahabitskim fundamentalizmom Osame bin Ladna pa nagrobniki ne smejo obstajati, ne poganski ne muslimanski. Arabski Afganistanci so hoteli uničiti vse spomenike v Afganistanu, ampak temu se je uprl celo talibanski kalif mula Omar iz Kandaharja (Pohly in Durán 2001).

Egipčanski notranji minister Habib Al'Adli je trdil, da je Osama najpomembnejši finančnik džihadistov ob Nilu (Pohly in Durán 2001), ki mu milijoni omogočajo, da lahko sodelavce oskrbi z lažnimi dokumenti in da v marsikateri državi podkupi oblasti. Sebe in svojo operativno mrežo pa opremi z najnovejšimi komunikacijskimi sredstvi. Največji del njegovih prihodkov prihaja iz prekupčevanja z blagom in mamili ter iz mreže islamistov. Talibska vladavina v Afganistanu, ki je nastopila leta 1996, je v več pogledih spominjala na mamilarski kartel, pišeta Pohly in Durán (2001, 64-65). Kandahar je bilo središče trgovanja z opijem in organiziran kriminal z drogami glavna hrbtenica vladavine mule Omarja. Osama bin Laden je pomagal pri razpečevanju, pri tem pa ogromno zaslužil, saj je Afganistan še vedno daleč najvišje na lestvici držav, ki izvažajo opij in heroin. Po podatkih iz leta 1995 je proizvodnja prepovedanega opija v Afganistanu znašala 89 odstotkov svetovne proizvodnje prepovedanega opija (EMCDDA 2006), letine pa so prinesle toliko dobička, da so si talibi celo privoščili demonstrativen požig nekaj polij in začasno zmanjšanje proizvodnje mamil. Zaslužki od trgovine z mamili so postajali vse večji, piše Bodansky (2002, 254), zato sta se bin Laden in ruska mafija domislila zapletene operacije pranja denarja, ki je v zameno za provizijo uporabljala politična imena v Aziji in Afriki. S tem denarjem so financirali talibe in številne islamistične teroristične operacije, bin Laden je dobival provizijo od transakcij, ruska mafija pa je prala denar zunaj Afganistana in Rusije (Bodansky, prav tam). Ker sta mamilarska mafija in talibska vladavina videli svoje interese tako tesno povezane z bin Ladnovimi, sta težko dopustili padeč velikega arabskega podjetnika (Pohly in Durán 2001, 65). Tudi tihotapljenje blaga iz zalivskih držav v Pakistan in države osrednje Azije igra pomembno vlogo, saj velja Afganistan za največjega trgovskega partnerja te regije za zalivske države (Pohly in Durán 2001). V okviru tega tihotapljenja obstajajo povezave z bankami, politiko, vojsko in tajnimi službami v zalivskih državah, Pakistanu in državah osrednje Azije, pišeta Pohly in Durán (2001).

Največja bin Ladnova zaščita pa so bili pakistanski islamisti. Desetletja dolgo so se borili za Afganistan, da bi dobil s tem Pakistan potrebno strateško pozicijo za vojno z Indijo, Osama pa jim je že v Kašmirju pomagal vzdrževati upor proti Indijcem.

Leta 1995 so talibi pod vodstvom Osame bin Ladna ustanovili emirat v Afganistanu, Afganistan pa se je pod vodstvom talibov tudi reorganiziral. Osama in Al Zavahiri sta dobila najvišjo odgovornost in avtoriteto, okoli njiju se je zbrala vsa poveljniška struktura. Na splošno je sistem Osame bin Ladna izjemno prožen, stare organizacije ves čas izginjajo in nastajajo nove, teroristi se pomikajo od ene do druge, od ene naloge do druge in za sabo brišejo sledi. Naloga Osame v tem sistemu je bila širiti propagandni in izobraževalni material, medtem ko je Al Zavahiri skrbel za poveljevanje in nadzor nad terorističnimi dejavnostmi (Bodansky 2002).

Osama je urejal tudi finančni sistem, saj je šlo pri tem za široko prepleteno mrežo družb in podjetij. Imel je stike s pakistanskimi veleposestniki, finančnimi družbami in poslovniki, povezanimi s trgovino z drogami. O drogah imajo islamisti svoje mnenje, fatve mednarodnega Hezbolaha se glasijo takole: »Mamila delamo za Satana – za Ameriko in Žide. Če jih ne moremo pobijati z orožjem, jih bomo pobili z mamili« (Bodansky 2002, 260).

2.4 OSAMA BIN LADEN PRED IN PO 11. SEPTEMBRU

Osama bin Laden in Al Kaida sta postala poznana širši svetovni javnosti z napadom na Svetovni trgovski center v ZDA 11. septembra 2001. Mediji ocenjujejo dogodek kot prelomnico v svetovnem terorizmu tako zaradi števila žrtev, ki se je povzpelo na 3000 in več, kot zaradi dejstva, da so bile ZDA prvič napadene na njenih tleh. 11. september je bil po besedah novinarja Ervina Hladnika Milharčiča² »pametno zamišljena akcija, saj so bin Ladnovi somišljeniki napadli center kapitalizma, center ameriške vojaške moči in hoteli zrušiti še Belo hišo, center politične moči. Hoteli so torej pokazati, kaj je njihov sovražnik in s tem so dali ideologiji čisto fizično oprijemališče – vsak musliman lahko naredi kaj takšnega« (Hladnik Milharčič 2010). Čeprav je napad na Svetovni trgovski center na prvi pogled deloval nepričakovano, pa je bilo že pred tem dosti indikatorjev, ki so kazali na to, da namerava Osama bin Laden zelo kmalu napasti ZDA. Že junija istega leta je bila začasno zaprta ambasada v Jemnu, ko je bilo nekaj bin

² Glej prilogo.

Ladnovih privržencev aretiranih zaradi eksploziva in zemljevidov tega območja. V New Delhiju je policija junija pripravila dva moška, ker sta rekla, da nameravata razstreliti sekcijo izdajanja viz na ameriški ambasadi po ukazu bin Ladnovih poročnikov. Julija je State Department opozarjal na močne kazalce, da morda posamezniki načrtujejo neizbežen teroristični napad proti interesom ZDA na arabskem polotoku. Najbolj jasen signal, da Osama načrtuje več napadov proti ameriškim tarčam, pa je bil dve uri trajajoča videokaseta o rekrutiranju, ki je krožila po Srednjem vzhodu med poletjem 2001. Na tej kaseti navaja bin Laden svoje najbolj dovršene reference in vlogo Al Kaide v številnih antiameriških operacijah, vključno z bombardiranjem ameriške ambasade v Keniji leta 1998. »Napadli smo jo, ker je predstavljala največji obveščevalni zbiralni center v vzhodni Afriki. S pomočjo boga je bil to zelo močan udarec ZDA. Tako lahko Američaniokusijo nekaj tistega, kar smookusili muslimani« (Bergen 2001, 27).

Po napadu na Svetovni trgovski center je postal Osama bin Laden najbolj iskani terorist na svetu. ZDA so se podale v vojno proti terorizmu, proti Osama bin Ladnu in ga iskale skoraj deset let. »Vsakič, ko preživi eno od bombardiranj, enega od napadov, ki so opisani kot ameriški napadi proti njemu, postaja močnejši. Postaja večji simbol in vse težje ga je poraziti« (Frontline 2007). Vmes so ZDA napadle Afganistan, kjer se je Osama tudi skrival, nato sprožile vojno proti Iraku, ki naj bi hranil in izdeloval orožje za množično uničevanje in uradno razglasile vojno proti terorizmu. Poostreni so bili varnostni ukrepi na vseh področjih, človekove pravice so se zavoljo varnosti zožile, Osama bin Laden pa je občasno še vedno sporočal javnosti svoje nasprotovanje ZDA.

Leta 2004, 11. marca, so na madridski železniški postaji odjeknile štiri bombe. Odgovornost za teroristični napad je prevzela skupina Brigade Abu Hafs al Masri v imenu teroristične mreže Al Kaida (Siol.net 2010). 7. julija 2005 se je teroristični napad zgodil tudi v Londonu in zaustavil javni promet. Tudi za ta napad je prevzela odgovornost Al Kaida. Nato o odmevnejših terorističnih akcijah Al Kaide na evropskih ali ameriških tleh ni bilo več slišati, občasno pa so se pojavljali dvomi o tem, ali je Osama bin Laden sploh še živ.

Leta 2011, 1. maja zvečer, je ameriški predsednik Barack Obama sporočil ameriškemu ljudstvu in svetu, da so ZDA izvedle operacijo, v kateri je bil ubit Osama bin Laden, odgovoren za umore na tisoče nedolžnih mož, žena in otrok. »Svet je boljši in varnejši,« je dejal Obama (Siol.net 2011a). »Dve desetletji je bil bin Laden simbol Al Kaide in

njegova smrt je najpomembnejši dosežek v boju proti tej teroristični organizaciji,« je še povedal Obama (Rtvslo.si 2011). Bin Ladnova smrt je povzročila različne odzive politične javnosti. V pakistanskem mestu Kveta se je več sto ljudi poklonilo bin Ladnu, ZDA pa grozilo s smrtjo in sežigalo ameriške zastave. »Njegova mučeniška smrt ni konec gibanja. Nadaljevalo se bo in rodilo se bo več tisoč novih bin Ladnov,« je poudaril vodja protestov Mulavi Asmatullah (Siol.net 2011a). »Teroristi se bodo skoraj zagotovo skušali maščevati, zato moramo in bomo ostali pozorni in odločni,« je izjavil direktor ameriške obveščevalne agencije (CIA) Leon Panetta (Siol.net 2011a). Nekdanji ameriški predsednik George Bush mlajši, ki si je v svojem mandatu trdno prizadeval uloviti Osamo bin Ladna, je dejal, da gre za izjemno zmago za Ameriko in vse ljudi po svetu, ki si prizadevajo za mir ter za tiste, ki so v napadih 11. septembra izgubili svojce (Siol.net 2011b). Tudi Evropska unija se je odzvala na smrt »največjega terorista« na svetu. »To je bistven dosežek v naših prizadevanjih za izkoreninjenje terorizma,« sta v skupni izjavi zapisala predsednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso in predsednik Evropskega sveta Herman Van Rompuy (Siol.net 2011b). Avstralska premierka Julia Gillard pa je ob novici o smrti bin Ladna opozorila, da je smrt vodje Al Kaide le prizadela, ne pa odpravila te teroristične mreže, boj proti terorizmu pa se še ni zaključil in se mora nadaljevati (Siol.net 2011b). A to je bilo le nekaj odzivov na prvomajski dogodek.

Osama bin Laden se je zadnje leto pred smrtjo skrival v Pakistanu, v mestu Abotobod, oddaljeno okoli sto kilometrov severovzhodno od Islamabada. Bival je v dobro utrjenem kompleksu, bil brez telefona in internetne povezave. Pripadniki ameriških posebnih enot so ga ubili s strelom v glavo in njegovo truplo takoj odpeljali s helikopterjem. Nato so njegovo identiteto preverili z DNK analizo, ki je potrdila skoraj 100-odstotno ujemanje. Truplo so nato odpeljali na ameriško letalonosilko v severnem Arabskem morju, kjer so Osama bin Ladna v skladu z muslimanskimi običaji pokopali v morju. Po poročanju ameriške televizije ABC, bo to, da je bil bin Laden pokopan na neznani lokaciji na morju, preprečilo, da bi kraj njegovega zadnjega počitka postal svetišče in romarska točka za njegove privrženice (Rtvslo.si 2011).

3 AL KAIDA

V poglavju bo sledila predstavitev Al Kaide, vse od njenega nastanka pa do konca, predstavitev njenih članov in delovanja. Glede na to, da danes ne moremo več govoriti o Al Kaidi kot o organizaciji nekaj mož, pač pa o Al Kaidi kot ideji, bo predstavljen še omenjeni vidik.

Osama bin Laden je svoj lastni urad za džihad postavil leta 1988 in ga poimenoval Al Kaida, kar pomeni Baza. Nastala je kot pomožna mreža za pomoč afganistanskemu džihadu, kasneje pa je predstavljala poveljniško centralo za njegove teroristične dejavnosti po vsem svetu.

Al Kaida, kot jo poznamo in pod kakršnim imenom nam jo posredujejo predvsem mediji v zahodnih in prozahodno usmerjenih državah, pa je pravzaprav obstajala le od leta 1996 do 2001. Njena baza je bil Afganistan in spopad v Tora Bori leta 2001, ko so ameriške in britanske specialne sile ter afganistanski borci osvobajali ljudstvo talibskega režima, je Al Kaido uničil. Kar obstaja danes v javnosti kot Al Kaida, je široko in razpršeno gibanje radikalnega islamizma. V radikalni islamizmu je vključenih več deset tisoč ljudi ali posameznikov, ali pa so ti povezani v različne skupine. Tako kot so posamezniki v nekem trenutku aktivni, potem pa izstopijo iz radikalnega islamizma in njihovo mesto zavzamejo drugi, so tudi te skupine mobilne, se spreminjajo, rastejo in izginjajo (Burke 2004).

Radikalnega islamizma ni ustanovil Osama bin Laden, saj je bil vsa ta leta le obrobni igravec v modernem islamskem bojevanju. Res pa je med vsemi akterji eden najbolj karizmatičnih in poznanih. Zamere radikalnih islamistov so politične narave, vendar artikulirane v religiozni obliki. Mnogo mladih muslimanov, ki so odšli na urjenja v Afganistan, do leta 1998 niti slišali niso za Osamo bin Ladna. Njihove motivacije so bile različne, predvsem usmerjene na socialno, ekonomsko in politično področje.

Tripartitna delitev Al Kaide je pomembna za razumevanje njene narave in modernega islamizma. To je trdno jedro, mreža skupin in ideologija (Burke 2004).

Trdno jedro sestavljajo bin Ladnovi somišljeniki, ki so bili z njim vse od leta 1980. Ti so ključ do uspeha in tvorijo jedro projekta Al Kaida in srce njene moči. Drugi element

so ostale **militantne islamistične skupine**, ki so na nek način povezane z bin Ladnom. Vendar si je napačno predstavljati, da je bila v tistem času (1996-2001) kakršna koli mednarodna mreža, ki jo je oblikoval bin Laden ali bi bila ta odvisna od njega. Privrženci in enako misleči so mu sledili, se mu priključili in vsak, ki je želel oditi, je lahko odšel. Med leti 1996-2001 je bin Ladnovo združenje izbiralo med nešteto prošnjami, ki bi jim lahko ustregli. Želje so prihajale od Maroka do Malezije: to so bile želje po denarju, logistični podpori, nasvetih, strokovnem znanju in podobno. Prošnje so se nanašale na izvedbo bombnih napadov, umorov in terorističnih dejanj. Ko so ob napadih na Afganistan leta 2001 Američani uničili bazo Al Kaide, se je razpršilo veliko njene moči, njenih virov in jedra. Nekateri, ki so ušli smrti, so na tak ali drugačen način še vedno aktivni, velika večina pa jih ne deluje več. Pojavile pa so se nove skupine, ki so bile z Osamo bin Ladnom komaj kaj povezane. Večino aktivizma, ki se je dogajal po 11. septembru in se dogaja v današnjem času, izvršujejo posamezniki, ki so videli in še vedno vidijo v Osami simbolnega vodjo, se ravnajo in obnašajo v stilu Al Kaide in po njeni agendi, vendar jih ta ne nadzoruje. In če se zdi, da se je islamski militarizem pogreznil v kaotično stanje, pa je **ideja** Al Kaide, njen **nauk, maksima, formula**, močnejša kot nikoli prej (Burke 2004).

3.1 SODELAVCI AL KAIDE IN NJENO DELOVANJE

Starejša generacija islamskih radikalistov³, kot sta bila Palestinec Azzam in egipčanski šejk Rahman, je študirala na univerzi al-Azhar v Kairu. Mlajša generacija mož, ki so bili blizu Osami, pa so raje študirali tehniške predmete, kot so strojništvo in inženiring, ali pa so raje gradili kariere v poslovanju kot v islamskem pravoznanstvu. Prvi pomočnik Osame bin Ladna je bil fizik iz višjega razreda egipčanske družine, njegov predstavnik za medije v Londonu je bil savdski podjetnik, rojen v Kuvajtu, ki je delal v uvozno-izvoznem podjetju. Njegov vojaški svetovalec v ZDA je diplomiral iz psihologije in je delal kot računalniški internetni strokovnjak v Kaliforniji. Ostali najvišji uradniki Al Kaide so še Mamdouh Mahmud Salim, ki je študiral elektroinženiring v Iraku. Bin Laden pa je študiral ekonomijo in delal v družinskem podjetju. V zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja je bil eden najbolj aktivnih poslovnežev v Sudanu (Bergen 2001, 29).

³ Glej poglavje Muslimanski bratje.

Bergen dalje piše (2001, 29-30), da je delovala Al Kaida podobno kot Saudi Binladin Group, veliko gradbeno podjetje, ki ga je ustanovil njegov oče in ki deluje po državah Srednjega vzhoda in Azije. Vloga Osame bin Ladna v Al Kaidi je vloga direktorja. Osnovna politika organizacije je potekala v posvetovanju s posvetovalnim svetom, *šuro*, ki ji je predsedoval bin Laden, Ajman al Zawahiri pa je bil vrhovni vojaški poveljnik. Šura izvršuje odločitve skupine – glede na te odločitve pa so drugi komiteji odgovorni za vojaške odločitve in poslovne interese. *Fatva*⁴ komite izvršuje pravila islamskega prava, svojo vlogo pa je imela tudi medijska skupina.

Končne odločitve splošne politike pa so vendarle v rokah bin Ladna in njegovih najožjih svetovalcev, nato se te prenesejo na najprimernejši komite in kasneje do nižjih članov skupine. Veliko teh nižjih vojakov ima malo ali nobenih kontaktov z bin Ladnom. Globalno teroristično omrežje deluje namreč na načelu terorističnih celic, katerih člani se med sabo ne poznajo in tako tudi prijetje članov ne more ogroziti načrtovanih akcij (Stojan 2004, 9).

Leta 1997 je na primer uradnik za medije za bin Ladnovo celico v Keniji, ki je kasneje igral tudi ključno vlogo pri bombardiranju ameriške ambasade v Nairobiju, zabeležil na računalnik, da je bila naloga celice napasti Američane. »Mi, vzhodni afriški člani celice, nočemo nič vedeti glede operacijskih načrtov, ker smo samo njeno sredstvo« (Bergen 2001, 30). Samomorilske napadalce v Keniji ni bin Laden nikoli neposredno vodil ali jim dajal navodila. Nekateri med njimi ga niso nikoli niti srečali.

Tudi naslednji primer kaže na tipično organizacijo Al Kaide. Vlogo Tanzančana Khalfana Khamisa Mohameda v organizaciji, ki je pomagal razstreliti ameriško ambasado v Tanzaniji leta 1998, je bin Laden povzel v intervjuju z ABC News. »Naša naloga je, da ščuvamo. Pri božji milosti smo to tudi naredili in nekateri ljudje so se odzvali na to ščuvanje« (Bergen 2001, 30).

⁴ Fatva pomeni dekret, ki ga izdaja verski vodja učenjak ali skupina verskih vodij in običajno daje napotke, kako naj se verniki spoprimejo z različnimi izzivi. Verniki so dolžni izpolniti vse, kar jim fatva nalaga (Bodansky 2002).

Najlaže si je predstavljati Al Kaido kot neke vrste multinacionalno podjetje s podružnicami, z vodstvom in bin Ladnom na čelu ter sedežem v Afganistanu. Tradicionalna struktura podjetja s podružnicami je, da jedrni menedžment nadzira delne ali celovite interese v ostalih podjetjih. Podružnice so lahko včasih izrabljene s strani kriminalcev, ki preko njih izvajajo svoje ilegalne dejavnosti, pogosto so tudi postavljene v državah, kjer lahko delujejo z malo ali nič regulative. Poleg tega vključuje Al Kaida, do neke stopnje, podporne militantne organizacije v Egiptu, Pakistanu, Bangladešu, Alžiriji, Libiji, Jemnu, Siriji in v Kašmirju (Bergen 2001, 30).

Ko je direktor CIE George Tent leta 1999 pričal pred ameriškim senatom, je izjavil, da Osama bin Ladan in njegova globalna organizacija poročnikov in pomočnikov spominja na najbolj neposredno in resno teroristično grožnjo, usmerjeno proti ZDA. Njegova izjava je bila daljnovidna. Ko je devet dni po napadih na Svetovni trgovski center in Pentagon, leta 2001, predsednik George W. Bush nagovoril Kongres, je označil bin Ladna kot neke vrste botra terorizma, ko je ta javno povedal, da je Al Kaida za terorizem to, kar je mafija za kriminal (Bergen 2001, 31).

4 MUSLIMANSKI BRATJE

Sledi predstavitev posameznih članov Muslimanskega bratstva, ki so najbolj vplivali na življenjski in verski nazor Osame bin Ladna. Čeprav je igralo Bratstvo pomembno vlogo v radikalnem islamističnem gibanju zlasti od poznih 30. let pa do 80. let prejšnjega stoletja, so bili Hassan al-Banna, Syed Maududi in drugi tisti posamezniki, katerih ideje je ponotranjil tudi Osama bin Laden.

Muslimansko bratstvo je bilo politično najpomembnejša in najbolj organizirana muslimanska organizacija zunaj uradnega islamskega življenja v Egiptu (Ikhwanweb 2008). Bilo je med prvimi političnimi skupinami, ki je populariziralo stvar arabskih Palestinev v Egiptu, ki je zbiralo finančne prispevke za arabsko vstajo med leti 1936-1939 in za pošiljanje prostovoljcev v boj leta 1948, ko je potekala palestinsko-izraelska vojna. Participiralo je v gverilskem napadu proti britanski bazi na Sueškem prekopu v letih 1951-52 in bilo pomembna komponenta začetka nacionalnega gibanja, ki je končalo egipčansko monarhijo (Burke 2003).

Bratstvo je ustanovil Hassan al-Banna leta 1928 kot islamistično revivalistično gibanje, ki je sledilo padcu turškega imperija in kasnejše prepovedi kalifatnega sistema s strani vlad, kar je stoletja združevalo muslimane. V naslednjih 20 letih je Muslimansko bratstvo raslo kot popularno gibanje, ki ni obsegalo samo religije in izobraževanja, ampak tudi politiko, in sicer preko strank Muslimansko bratstvo in Hizb Al-Ikhwan Al-Muslimoon (Spears 2002). Cilji Muslimanskih bratov so bili socialni, gradili so šole in privatne gimnazije za revne muslimane, ustanavljali so klinike in bolnišnice (Burke 2003, 49), in politični. Na eni strani so promovirali dobrodelnost in razvoj, na drugi pa nacionalno neodvisnost in islamizem, kar pomeni v njihovem dojemanju reformacijo družbe (Ikhwanweb 2008). Krivili so egipčansko vlado, da je pasivna proti zionistom, v palestinski vojni z Izraelom pa so se postavili na stran prvih. Nato je postajalo Muslimansko bratstvo vse bolj nasilno, predvsem po izraelsko-palestinski vojni (1948-49). Znotraj Egipta je začelo izvrševati teroristične akcije, umorilo je tudi egiptovskega ministrskega predsednika Mahmuda Fahmia Nokrashija 28. decembra 1948, zato je egipčanska vlada istega leta Bratstvo uradno prepovedala (Spears 2002). Legalizirala ga le kot versko organizacijo, čeprav so Muslimanski bratje vseskozi vztrajali, da mora

vladati Egiptu *šarija*⁵ (Spears 2002). Leta 1954 so poskušali, izvajalec je bil Abdul Munim Abdul Rauf, umoriti egipčanskega predsednika Nasserja, zato so Raufa usmrtili. Okoli štiri tisoč privrženecv Bratstva je bilo takrat aretiranih, še več pa jih je zbežalo v Sirijo, Jordanijo, Savdsko Arabijo in Libanon. Ko je leta 1964 predsednik Nasser dovolil izpustiti Muslimanske brate, je seveda upal, da bo s tem prebudil zanimanje takrat oblikovane stranke Arab Socialist Union, a zgodilo se je, da se je število poskusov atentata na predsednika le še povečalo. Nasserjev naslednik, Anvar Sadat, je Bratstvu obljubil, da se bo šarija izpolnila v egipčanskem zakonu. Izpustil je vse zapornike, Muslimansko bratstvo pa je ponovno izgubilo zaupanje v Sadata, ko je leta 1979 podpisal mirovni sporazum z Izraelom. Štirje člani bratstva so ga dve leti kasneje tudi umorili (Spears 2002). Od leta 1954 je stranka uradno prepovedana, a ima vseskozi pomembno vlogo v različnih profesionalnih organizacijah v Egiptu.

Po egipčanski vstaji februarja 2011 so postali Muslimanski bratje kot glavna opozicijska stranka v Egiptu ponovno vidnejši igralec v boju za prevzem oblasti v državi. »Revolucija je velik blagoslov Alaha in pravi čudež,« so zapisali na spletni strani (Ikhwanweb 2011), pri tem pa poudarili, da mora revolucija slediti svojemu namenu, to je počistiti koruptivni režim in doseči državno stabilnost preko ustavnih institucij. Prepričanja, ali lahko Muslimanski bratje v Egiptu dejansko prevzamejo oblast, so deljena. Francosko-ameriški antropolog Scott Atran, tudi avtor knjige *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood and the (Un)making of Terrorists*, je prepričan, da imajo v današnjem Egiptu Muslimanski bratje le okoli 100.000 privrženecv, in to v državi, kjer živi več kot 80 milijonov ljudi. »Številni ljudje zunaj Egipta so prepričani, da črpajo svojo moč iz tega, da skrbijo za zdravstvo in karitativno dejavnost. Toda najrevnejši v Egiptu niso zelo politično dejavni« (Delo.si 2011). Ayaan Hirsi Ali, znana kritičarka islama, pa je v časopisu *Times* pisala, da lahko Muslimanski bratje najverjetneje

⁵ Šarija – med islamom in šarijo ni neke ostre razlike, termina se uporabljata medsebojno izmenljivo. Funkcionalna teorija vlade, vodstva vidi šarijo kot temelj islamskega reda in vlado samo kot izvrševalca božjih zakonov. Šarija se zato definira kot obsežen sklop norm in vrednot, ki regulirajo človekov življenje do najmanjše podrobnosti. Ali kot sklop splošnih pravil dobrega življenja in moralnega obnašanja, ki sta namenjena za človekov blagor na zemlji in za odrešenje v onostranstvu. Še vedno pa ostane prostor za človekovo interpretacijo šarije. Splošen konsenz je, da je šarija vsestranska in obširna ter po drugi strani tudi fleksibilna in zato prilagodljiva času in prostoru (Hussein 1992).

prevzamejo oblast, čeprav niso bili nikoli na oblasti. »Imajo namreč politični program in vizijo, zelo učinkovito opozarjajo Egipčane na to, zakaj bodo druge politične stranke brezbožne in zategadelj katastrofalne za državo« (Delo.si 2011).

4.1 HASSAN AL-BANNA

Rojen je bil leta 1906 v Egiptu, umrl je 1949. Leta 1928 je ustanovil Muslimansko bratstvo (Jam'iyyat al-Ikhwan al-Muslimin) (Beinin in Stork 1997, 6), ki je postala največja in najbolj vplivna islamistična organizacija v sunitskem svetu Arabije. Potem ko je Muslimansko bratstvo postalo pomemben političen faktor v egipčanski politiki v poznih 30. letih prejšnjega stoletja in doživelo veliko rast, je v zgodnjih 50. letih organizacija ustanovila veliko svojih vej v Siriji, Jordaniji in Sudanu ter se kasneje razširila vse do Pakistana, Malezije in Indonezije (Ikhwanweb 2008).

Al-Banna je videl islam kot perfekten, totalen in vseobsegajoči sistem, ki regulira vse dele socialnega, političnega, osebnega in verskega življenja vsakega vernika. Verjel je, da so Koran, *hadit*⁶ in vzorec zgodnje muslimanske družbe model za delovanje vsakega muslimana. *Šeriat*⁷ pa je videl kot celoto muslimanove verske prakse njegove vere, kar je idealen načrt za moderno muslimansko družbo. Razlagal je, da se trenutno sooča islam s problemi, ki povzročajo, da muslimani ne sledijo svoji strogo začrtani poti. Glede na to, da se dogajajo socialne krivice vse povprek, je al-Banna sklepal, da je *ulema*⁸ padla v njeni primarni nalogi. To pa je v regulaciji izvajanja trenutne moči, da bi pospeševala pošteno družbo. Zato se morajo ostali sedaj boriti, ta boj pa je seveda džihad (Burke 2003, 48).

Al-Banna je verjel, da je džihad proti neverujočim dolžnost vseh muslimanov, verjel je v džihad proti kolonialni ali neokolonialni dominaciji, v islamske reforme. Organizacijo

⁶ Hadit je poleg Korana drugi najpomembnejši vir avtoritete v islamu, saj uteleša poročila o prerokovem delu, napotkih in naukih. Muslimani se nanj obračajo takrat, kadar jih Koran v pomembni zadevi bodisi pusti na cedilu bodisi ni dovolj izčrpen, kot tak pa ima obvezujočo veljavo tako v šiitskem kot v sunitskem poganjku islama (Debeljak 1995, 56).

⁷ Šeriat pomeni tradicionalne muslimanske verske, pravne in druge predpise, ki temeljijo na naukih Korana in z njim povezanih svetih del. Ni ga mogoče spremeniti, da bi ustrezal sodobnim razmeram, možno pa ga je drugače razlagati (Bodansky 2002).

⁸ Ulema pomeni pri muslimanih ime za učene teologe in pravnike (Verbinc 1997, 736).

Muslimansko bratstvo je poimenoval salafijsko sporočilo, sunitska pot, sufi resnica, politična organizacija, atletska skupina, znanstvena in kulturna zveza, ekonomska iniciativa in socialna ideja (Burke 2003, 48-49).

Njegov cilj je bil transformirati družbo neposredno in dejansko. Začel pa je postopoma, z oblikovanjem masovnega političnega gibanja, ki bi nekoč ustanovil resnično islamsko državo neodvisno od tuje dominacije. To idejo pa je nadaljeval tudi Osama bin Laden. Verjel je v kalifat kot v simbol islamskega združenja in kot vez med islamskimi nacijami (Ikhwanweb 2008).

Al-Banno je umorila egipčanska tajna policija v Kairu leta 1949 (Burke 2003, 49).

4.2 SYED ABDUL A'LA MAUDUDI

Bil je eden največjih ideologov političnega islamizma in imel najpomembnejši vpliv na al-Banno. Rojen je bil 25. septembra 1903 v Indiji. Kljub svoji spretnosti v urdskem jeziku, arabščini, perzijsčini in angleščini, ni imel priporočil kot *alim* (duhovnik), kar je bilo nekaj, kar je nedvomno prispevalo k njegovemu dojemanju uleme kot koruptivne, konzervativne in samo sebi službujoče. Mislil je, da se mora dejanski razcep, ki se je pojavil v muslimanski družbi med delovanjem posvetnih vodij in verskim vodstvom, ulemo, končati. Prepričan je bil, da je ulema zavirala izvedbo šeriata in da mora biti suverenost opravljena v imenu Alaha s strani majhne elite in izpopolnjena v predmetu klasičnega islama in moderne znanosti. Da bi ustvaril tako državo, je bil Maududi prepričan, da je potreben džihad. Njegova prva knjiga, ki je govorila o konceptu džihada v islamu, je bila izdana leta 1930. V njej je trdil, da je džihad središčna dogma religije. Njen cilj je bil politični – ustvariti islamsko državo (Burke 2003, 50).

Maududi je bil tisti, ki je spomnil muslimane, da je islam več kot le religija, je namreč celoten socialni sistem, ki vodi in nadzoruje vsak aspekt življenja, vključno z vlado (Eikmeier 2007). Ta politični program pa se mora izvesti skozi prakso. Vero je torej spremenil v ideologijo političnega boja. Pomembno je vedeti, da je Maududi pisal v času, ko je bila politična debata tudi v deželah tretjega sveta vedno bolj zaznamovana zaradi fašizma in komunizma. Islamizem, s svojo dopolnjeno ideologijo in tehnikami masovne organizacije, si je nameraval prisvojiti državo in jo nadzorovati. Sposodil si je tudi revolucionarne metode. Leta 1941 je ustanovil Jamaat Islami, zato da je motiviral

in uril kadre, za katere je upal, da bodo postali avantgarda islamistične revolucije. To ime je pomembno, saj so ga vedno znova uporabljale radikalne skupine. V termin islamska družba je všteto vse, namen gibanja, to je islamizirati vse družbe v zaprte, neodvisne družbe, ki prakticirajo pravi islam znotraj neislamskih družb in širijo veroizpoved ter sredstvo oziroma način (Eikmeier 2007).

Maududi je bil tudi prvi, ki je uporabil termin *jahilija* v modernem kontekstu. Prej se je termin uporabljal za opisovanje državne anarhije, barabizma in države brez zakonov, kakor so živela predislamska plemena v arabskem svetu. Zdaj je uporabil termin, da je opisal moderno družbo. Maududi je verjel v miren džihad skozi socialni aktivizem (Burke 2003, 50–51).

4.3 SAYID QUTB

Muslimanskemu bratstvu se je priključil leta 1953, ko je bil star 47 let. Glede na to, da je prihajal iz ruralnega območja Egipta, iz majhne vasice blizu mesta Asjut, je bil nad nepokritimi ženskami v Kairu zelo šokiran, ko je prevzel delo šolskega nadzornika. Ker ni mogel poročiti nečastne ženske, se je odločil, da bo celo življenje preživel v celibatu. Globoka in nerešena seksualna vprašanja se kažejo tudi v njegovem pisanju. Ena od knjig ima naslov *Ashwak (Bodice)* in govori o razočaranju v ljubezni. V neki drugi knjigi pa se mu gnusi vse, kar javno nakazuje na seksualnost, ženske opisuje kot flirtajoče, provokativne, z žejnimi ustnicami in nabrekli prsmi. Leta 1948 je dobil vladno štipendijo za študij v ZDA. Tri leta kasneje se je vrnil prepričan, da je zahodna družba dekadentna, seksualno izprijena, prazna, materialistična, ignorantska, poganska in površinska (Burke 2003, 52).

Leta 1954 po državnem preobratu v Egiptu, ki je prinesel na oblast polkovnika Gamala Abdela Nasserja, je bilo Muslimansko bratstvo ponovno prepovedano, Qutba pa so zaprli. Izpustili so ga leta 1964, ga leto kasneje spet aretirali in 1966 obesili. Njegovo najbolj odmevno delo, *Milestones*, je bilo napisano v zaporu. Knjiga je napisana v jasnem jeziku, v njej je povezal prejšnje trende v radikalnem političnem islamu in jih opisal retrospektivno. Polna je rjojenja, jeze in bolečine kot tudi politične razprave (Burke 2003, 53).

Knjigo začinja z opozorilom, da je človeštvo na robu prepada. »Človeška rasa je v nevarnosti pred uničenjem. Celo zahodni učenjaki so spoznali, da je njihova civilizacija nesposobna predstavljati zdrave vrednote in je nesposobna zadovoljiti lastni vesti ali opravičiti lastne eksistence« (Burke 2003, 53). Tudi marksizem po njegovem uspeva le v zatiranih družbah, glede na to, da je egipčanska vlada v tistem času predstavljala oslABLJENO panarabsko verzijo marksizma.

Vendar pa Zahoda ni povsem zavrnil. Kar je potrebno, je bil po njegovem sistem, ki bi ohranil in razvil materialne dobrine kreativnih genijev v Evropi in priskrbel človeštvo z visokimi ideali in vrednotami, ki so bile prej Zahodu neznane. Te lahko ponovno ustvarijo harmonijo s človeško naravo. Ta sistem je bil po njegovem islam.

Qutb je trdil, da je ves svet, vključno z muslimanskim, v stanju *jahilije* ali ignorance, ker je človekova pot nadomestila božjo pot. Ker pa jahilija in islam ne moreta soobstajati, je potreben ofenziven džihad, da uniči družbo jahilije in postane vsa svetovna družba islamska (Eikmeier 2007). Kajti samo pod čistim islamom bodo vsi ljudje svobodni hlapčevstva ali suženjstva. Qutb še pravi, da je potrebno najprej spremeniti sebe, da lahko spremenimo družbo. Nekateri komentatorji so knjigo *Milestones* poimenovali kar islamski politični komunistični manifest.

Za Osamo bin Ladna, ki je vstopil v vahabizem, je imelo veliko Qutbovih sporočil smisel. V verske dejavnosti je postal vključen, ko je izbral na univerzi predavanje iz teološke debate in študij Korana. Navezal je tudi kontakte z mladimi kraljevimi princii. Še vedno pa je bil daleč od tega, da bi vladajoče v Riadu imel za hipokrite, kar se je zgodilo kasneje. Ko je leta 1979 zapustil univerzo, je veliko dogodkov šokiralo muslimanski svet, kar je imelo vpliv tudi na Osamo. To so bili mirovni sporazum med Izraelom in Egiptom, islamska revolucija v Iranu, sovjetska invazija na Afganistan in okupacija velike mošeje v Meki s strani radikalne vahabistične skupine. Zakaj? Sadatov mirovni sporazum z židovsko državo je povzel kot odpadništvo arabskih nacionalnih režimov, odstranitev šaha Mohameda Reze Pahlavija je bil jasen primer, kaj se lahko zgodi s takim režimom. Sovjetska invazija je predstavljala neizbežno grožnjo ateističnega zahodnega sveta, Savdijcem pa je okupacija islamskega svetišča (to je storil duhovnik in 400 radikalcev v novembru 1979, Juhaiman ign Saida al-Utaiba) postavila savdsko kraljevo družino v povsem novo luč (Burke 2003, 56).

4.4 ABDULLAH AZZAM

Karizmatični učenjak je s svojimi predavanji in pridigami naredil velik vtis na Osamo bin Ladna in močno vplival nanj (Burke 2003, 72). Postal je glavni ideolog arabskih Afganistancev, čeprav ni bil začetni mislec kot Qutb, Maududi ali Al-Banna. Kljub vsemu pa je bil govornik, ki je stapljal zgodovino in sedanost, da bi ustvaril velesilo brez primere. Rojen je bil v Palestini leta 1941, Muslimanskemu bratstvu pa se je priključil pri svojih 18. letih. Študiral je pravoznanstvo, se med pisanjem doktorske disertacije spoprijateljil z družino Qutb in preživel čas s šejkom Abdelom Omarjem Rahmanom (Burke 2003, 72-73).

Leta 1980 se je odločil žrtvovati za afganistanski džihad, ki je bil zanj moralna obveznost za vse muslimane, šesti steber vere. Azzam je rekel: »... dolžnost se ne bo končala z zmago v Afganistanu; džihad bo ostal individualna dolžnost, dokler vse države, ki so nemuslimanske, ne postanejo muslimanske in bo islam spet vladal ...« (Burke 2003, 73).

Poleg tega, da je Azzam ves čas pomagal novačiti prostovoljce, do njegove smrti 1989 jih je rekrutiral od 16 000 pa do 20 000 iz 20 različnih držav, jim je tudi vbijal v glavo željo po mučeništvu, večkrat poudarjal nagrade, obljubljal odpuščanje vseh grehov, 72 lepih devic in dovoljenje, da pripeljejo 70 članov družine s sabo v raj. Take ideje so postale ključni del radikalnega islamističnega diskurza (Burke 2003, 74).

V zadnjih letih afganistanskega džihada je našel Azzam najpomembnejšo oporo v Osami bin Ladnu, ki je postal njegov učenec. Azzam je prispeval strokovno znanje in ideologijo, Osama pa denar, ki ga je odrešil finančnih skrbi in mu omogočil, da je po vsem svetu propagiral džihad proti velesilam (Pohly in Durán 2001, 25). Umrli je leta 1989 v napadu z avtobombo v Afganistanu in čeprav so naročniki umora še vedno neznani, se med drugimi (CIA, ISI, afganistanski vojaški vodja Hekmatjar) pojavlja tudi ime Osama bin Laden.

Ideja, ki jo je Osama bin Laden prevzel od vodilnih članov Muslimanskega bratstva in kasneje skušal tudi uresničiti, je bila enotna in čista islamska država, kjer bo vladala le ena vera, to je islam. Sredstvo za doseg tega cilja je džihad. Zahodnemu svetu vladajo nezdrave vrednote, ki vodijo v propad, zato je znanje Zahoda treba izkoristiti do te

mere, ko le-to omogoča osvoboditev islamske družbe. In nenazadnje, islam je vseobsegajoči sistem, ki pokriva vsa področja človekovega življenja.

5 OZADJE ISLAMSKEGA FUNDAMENTALIZMA IN ISLAMIZMA

Potem ko so bili v prejšnjih poglavjih predstavljeni številni podatki o Osami bin Ladnu, Al Kaidi in posameznikih, ki so imeni posreden ali neposreden vpliv na bin Ladnov življenjski nazor, bo v naslednjih poglavjih sledilo pojasnjevanje, povezovanje in analiziranje islamske družbe ter njenih bolj ali manj radikalnih pojavov.

Razumeti pojav terorizma in posameznikov, ki so se pripravljali prostovoljno podati v smrt, radikalno islamistično gibanje ter s tem delovanje Osame bin Ladna in nenazadnje Al Kaide, pomeni razumeti zgodovinsko dogajanje v muslimanskem svetu ter nekatere politične poteze muslimanskih in zahodnih držav.

Najprej pa je potrebno razčleniti pojma **islamski fundamentalizem** in **islamizem**.

Po Pohlyu in Duránu (2001, 43) se je islamizem rodil v 20. stoletju pod vplivom totalitarnih ideologij Evrope. Ta nova ideologija pa ni istovetna s staro religijo islama, čeprav geografsko izhaja iz nje. Novi fenomen se je sprva imenoval islamski fundamentalizem, a se radikalni fundamentalisti raje imenujejo islamisti. Iz islamistov so izšli džihadisti. V 70. letih 20. stoletja je tako zrasla nova generacija islamistov, ki je razumela džihad kot sveto vojno za razširitev vere in podreditev nevernikov. Za džihadiste se zmaga nad samim seboj izpolni v samožrtvovanju, v obliki mučeniške smrti kot posledica kamikaškega dejanja za njihovo stvar (Pohly in Durán 2001, 43).

Danes se je spremenila tudi terminologija, pišeta Pohly in Durán (2001). Izpovedovalec islama je musliman in če se poda v vojno za obrambo vere (džihad), postane mudžahid. Namesto muslimanov in mudžahedinov imamo zdaj islamiste in džihadiste. Ime islamist je torej le drugo ime za muslimana, vendar s poudarkom, da se bori za svojo stvar.

Džihadizem pomeni boj za vzpostavitev islamistične hegemonije kot tudi boj proti silam, ki so v napoto tej težnji po oblasti. Obsega vsesplošen protiamerikanizem, odklanjanje Zahoda in po vsem svetu prevladujoče zahodne miselnosti in načina življenja. Pri Osami bin Ladnu je to splošno zagrenjenost v sovraštvo sprožilo nameščanje ameriških oziroma nemuslimanskih enot na Arabskem polotoku. Vendar si je mogoče džihadizem predstavljati tudi brez tega dejavnika. Njegovi soborci so navedli druga težišča za sovraštvo. Nekaterim gre za pregon Rusov iz Kavkaza, drugi želijo osvoboditi Kašmir izpod indijske oblasti, veliko jih želi ohraniti Sudan kot islamistično

vzorčno državo, Palestinci pa, da bi bila vsa pozornost usmerjena na Jeruzalem. Bin Laden se strinja z vsem tem in ponuja podporo, kjerkoli je mogoče, osebno pa se je vendarle osredotočil na Arabijo⁹. O njej meni, da je bogu najbolj všečna dežela. Palestinski islamisti imajo enako mnenje o Palestini (Pohly in Durán 2001).

Radikalni islamizem je politična uporaba muslimanskih tem kot reakcija na širitev »zahodnjaštva«, ki je agresivno do arabsko-muslimanske identitete (Fossati 2005, 153). Vendar gre za nazadnjaški protest, poleg tega je tudi načrt, da bi ustanovili klasično islamsko državo, ki bi izhajala iz prvih štirih kalifov in spoštovala islamski zakon (šeriat), v arabskem svetu in tudi na muslimanskem obrobju povsem propadel, kot dokazuje usoda Irana (Fossati 2005). Radikalni islamisti oziroma islamisti pa zavračajo svobodno interpretacijo islamskih zakonov in jih interpretirajo v strogi obliki. Zato tudi vidijo ZDA kot skorumpirano, brezbožno deželo, kjer vladajo nemoralna pravila in denar. Zagovarjajo in izvajajo politični program – radikalnega, skrajnega in militantnega pod zastavo islama, kakor ga sami razlagajo. Ob napadu na WTC v New Yorku (11. september 2001) so bili televizijski gledalci priče vsemogočnosti zahodne informacijske tehnologije na eni strani in nazornega prikaza predrznega izzivanja skrajnega islamističnega terorizma na drugi. Sporočilo napada je bilo namenjeno pravzaprav muslimanom po vsem svetu: Američanom ne morete zaupati, da bodo branili prijatelje in zaveznike, saj niso sposobni ubraniti niti svojih največjih svetišč (Bodansky 2002, 6). Teroristično akcijo 11. septembra je izvedlo 19 islamističnih teroristov, članov iz vrst v ZDA organiziranih terorističnih celicah. Podpirala pa jih je mreža, ki se razteza od zahodne Evrope do Bližnjega vzhoda in južne Azije, Al Kaida.

7. oktobra istega leta sta ZDA in Velika Britanija vrnila udarec z napadom na Afganistan, kjer se je skrival Osama bin Laden. Demonstracije muslimanov so se širile od Maroka pa do Indonezije, od Pakistana do južne Afrike.

⁹ Arabija, tudi Arabska plošča ali Arabski polotok, je politično razdeljena na Irak, Savdsko Arabijo, Jemen, Kuvajt, Oman in Združene arabske emirate (Filatelija.com 2008).

Ena izmed ideologij islama je tudi **fundamentalizem**, ki je lahko osnova za razvoj terorizma. Za fundamentalizem je značilno, da ima svoje korenine v protestantizmu in je zagovarjal, da je Sveto pismo prava božja beseda in da ga je treba razumeti dobesedno. Zato je po eni strani paradoksalno govoriti o islamskem fundamentalizmu, ampak prej o političnem islamu, saj je eden od ključnih elementov verujočih muslimanov prepričanje, da so v Koranu dobesedno navedene besede boga, ki jih je razodel preroku Mohamedu preko nadangela Gabriela (Beinin in Stork 1997, 3). Fundamentalizem se namreč v osnovi nanaša le na protestantsko tradicijo, se je pa skozi čas sam pojem posplošil in pomeni danes močno privrženost kakršnim koli že verovanjem, ne glede na njihov kriticizem ali nepopularnost v družbi, ohranja pa močno versko konotacijo.

Karen Armstrong, britanska teologinja in avtorica številnih knjig o velikih religijah, pravi militantni pobožnosti **fundamentalizem**, za katerega pravi, da je izbruhnil v vseh glavnih svetovnih religijah v teku 20. stoletja (Bistrich 2008).

Obstajajo fundamentalistični budizem, krščanstvo, judovstvo, hinduizem in konfucionizem ter tudi fundamentalistični islam. Od treh monoteističnih religij – judaizma, krščanstva in islama – je islam v 60. letih prejšnjega stoletja zadnji razvil fundamentalistično linijo. Fundamentalizem predstavlja upor zoper sodobne posvetne družbe, ki ločuje religijo in politiko. Kadarkoli se vzpostavi zahodna posvetna oblast, se ob njej v zavestnem odporu dvigne protest gibanja ljudi nasprotne – religiozne kulture. Fundamentalisti hočejo pripeljati Boga in religijo iz obrobja, kamor sta bila pregnana v sodobni kulturi, v središče prizorišča. Ves fundamentalizem korenini v globokem strahu pred uničenjem; ne glede na to ali so fundamentalisti judje, kristjani ali muslimani, so prepričani, da jih hoče posvetna ali liberalna družba izbrisati. To ni paranoično: judovski fundamentalizem se je dvakrat razmahnil: prvič po nacističnem holokavstu, drugič pa po vojni Yom Kippur leta 1973. V nekaterih predelih Bližnjega vzhoda je bila posvetnost uvedena tako hitro in nasilno, da so jo doživeli kot smrtonosni napad (Bistrich 2008).

Ravno splošna definicija fundamentalizma, ki se uporablja za razna gibanja, od islamskega, budističnega, židovskega, je užalila nekatere kristjane, ki želijo, da se uporablja le originalna definicija fundamentalizma. Zato se jim imenovanje teh gibanj kot fundamentalističnih pravzaprav ne zdi smiselno. Kljub temu bom v diplomski

nalogi uporabljala izraz islamski fundamentalizem, čeprav, kot je poudarjeno v uvodu knjige *Political Islam* (Beinin in Stork 1997), predvideva fundamentalizem tudi obnovo čiste in neoporečne, avtentične oblike religije, ki je očiščena zgodovinskih prilastkov in modernih razlik.

Na splošno obsega islamski fundamentalizem prepričanja muslimanov, ki so omejena na interpretacijo Korana in hadita. Opisuje tudi posameznikovo osebno versko držo, ki nima nobene povezave s širšo družbo. Označuje vrsto verskih gibanj in političnih strank v muslimanskem svetu, v zahodnem svetu pa pojem označuje muslimanske skupine in posameznike, ki zagovarjajo islam ali politično ideologijo, ki vabi k temu, da se zamenja sekularna država z državo, kjer bodo vladali islamski zakoni. Za fundamentalizem je še značilno, da se osredotoča le na politično sfero ter trenutno mišljenje, dojemanje zadev in socialne realnosti v sedanjem muslimanskem svetu pa so šibke.

Aleš Debeljak v *Oblikah religiozne imaginacije* (1995) piše, da gre pri delovni definiciji fundamentalizma za tista religiozna gibanja, katerih programi reflektirajo direkten, sistematičen in zavesten način odgovorov na izzive modernosti. Fundamentalizem pa skuša

moderno (post)industrijsko civilizacijo, utemeljeno na filozofski dediščini razsvetljenstva in newtonovske znanstvene paradigme, ki jo razume kot obliko razkroja človekove avtentične biti, na odkrito dejaven način, s sredstvi in prijemi revolucionarnega aktivizma, spremeniti in preoblikovati v soglasju z absolutno avtoriteto božje besede oziroma nezmotljive resnice božjega razodetja, kakršnega prinašajo sveti spisi od Korana do Svetega pisma (Debeljak 1995, 20).

Večina voditeljev fundamentalističnih gibanj so predstavniki srednjega razreda in izobraženci. Fundamentalistična gibanja ne rastejo namreč le po številu članstev, ampak vedno bolj pritegujejo v svoje vrste mlade, izobražene, strokovno usposobljene in ne redko tudi bogate posameznike (Debeljak 1995, 33). Njihove ambicije niso usmerjene le na javne forume, na pridobivanje spreobrnjenec, medijsko in socialno misijonarstvo ter množične rituale, ampak tudi v sistematične napore za artikulacijo pravnih predlogov, na osnovi katerih bi bilo mogoče doseči preobrazbo zakonov in spremembo ustav zato,

da bi svoje programe formalno legalizirali, kar pa terja dobro poznavanje zapletenih sodniških procedur in kompetenten vpogled v kompleksne mehanizme pravnih in političnih institucij države (Debeljak 1995). Politični pogled fundamentalističnih voditeljev je rezultat reakcije do države in ne izhaja iz imana (vere, verovanja), za katerega je politično bistveno tisto, kar je družbeno po naravi, kar vpliva na človeško življenje in obstoj.

Fundamentalistična gibanja se na začetku organizirajo kot marginalne in socialne obrobne skupine, ki pa s pametnim izkoriščanjem konkretnih političnih, ekonomskih in družbenih razmer v državi, v kateri delujejo, dobijo možnost za okrepitev obstranskega statusa, v drugi fazi pa tudi za premik proti »glavnemu toku« socialnega in religioznega življenja (Debeljak 1995).

Na čelu takih gibanj vedno stoji ozka skupina karizmatičnih in avtoritarnih poklicnih vodij "s polnim delovnim časom", ki spričo svoje revolucionarne zavzetosti, misijonarske navdahnjenosti in organizacijskega talenta tvori t.i. notranji krog, v katerem skrbi predvsem za izdelavo teološke doktrine ter socialno načrtovanje in koordinacijo mnogovrstnih dejavnosti: obdani so z drugim krogom, se pravi, s polnomočnimi in celovito organiziranimi člani, tretji oz. najširši krog pa sestavljajo simpatizerji in podporniki, ki tvorijo nekakšen most s širšo družbeno strukturo, medtem ko se dejavnosti gibanja neposredno udeležujejo le takrat, kadar se to – seveda po presoji vodstva – izkaže za potrebno (Debeljak 1995, 30).

Kot drugo si islamski fundamentalisti niso povsem enotni, kaj je islam. Tisti, ki sledijo tradicionalnemu patriarhatu, želijo ukiniti žensko delo in jih prisiliti, da postanejo moška last za rojevanje otrok. Primanjkuje jim pravih idej o ekonomski in socialni realnosti. Suniti sovražijo šiite in obratno, poleg tega nimajo ideje, kako uresničiti muslimansko državo (Pohly in Durán 2001). Bistveni cilj fundamentalistov pa je vrniti božjim zakonom primat pred človeškimi in preoblikovati razmerje med religijo in državo. Pripravljeni so torej doseči spremembo civilizacijskih zakonov in/ali državne ustave, v ekstremnih primerih pa se zateči k postopkom terorizma in oboroženega boja proti sekularnim vladam in celo proti celotni populaciji nelojalnih in nevernih, ki včasih

vključuje vse tiste, ki se ne podredijo zavezujoči edinosti fundamentalistične resnice (Debeljak 1995).

Najbolj vidna in očitna islamistična gibanja so danes uporniška gibanja, ki predstavljajo izziv, oporekanje obstoječim režimom in političnemu redu, ki so dolgo služili zahodnim interesom. »Ta njihov uporniški značaj in ne islamistično obnašanje je osnova za njihov splošen sovražni odnos med ZDA in temi gibanji« (Beinin in Stork 1997, 10). Na primer, iranska revolucija leta 1979 označuje začetek splošne ameriške percepcije »islamske grožnje«. Posledični dogodki, kot so bili ugrabitve Zahodnjakov v Libanonu sredi 80. let 20. stoletja, zajetje turistov z Zahoda v Egiptu v zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja in vzpon palestinske islamistične skupine, ki se je upirala izraelski okupaciji, so še podpirale in vzdrževale te percepcije grožnje (Beinin in Stork 1997, 11).

Ameriški predstavniki so poudarili, da ZDA nimajo vrojenega spora z islamom ali z režimi, ki se identificirajo za islamske. Znani islamistični režimi v Savdski Arabiji in Pakistanu so bili pravzaprav ključni strateški zavezniki ZDA na Srednjem vzhodu. ZDA naj ne bi nasprotovale islamistom, ampak samo ekstremistom.

5.1 ZGODOVINA ISLAMSKEGA FUNDAMENTALIZMA

Muslimani nimajo svoje države, kjer bi lahko živeli islamsko, pravi Asaf Hussain v knjigi *Beyond Islamic Fundamentalism* (1992), kjer je zapisal, da niti država (gledano širše in ne kot posamezna enota) niti družba nista islamski v pravem pomenu besede. Zato se danes borijo muslimani sami s sabo oziroma z islamom. V preteklosti pa je bil, tako kot tudi ostale civilizacije, islam samozadosten (Lewis 2002, 152).

Zgodovino muslimanov lahko delimo na dva obdobja, na **kalifatno** in **postkalifatno** obdobje (Hussain 1992).

Obdobje kalifata:

Prvo islamsko državo je ustanovil prerok Mohamed. Institucionalizirana je bila z njegovimi nasledniki, prvimi štirimi kalifi islama. Politična pravila so v tem obdobju temeljila na participaciji, kar pomeni, da so vladajoči in vladani sodelovali pri delovanju države. Institut posvetovanja, šura, je bil pomembnem proces kalifatne vlade, ki se je

strogo držal dejstva, da so tako vladajoči kot vladani del *uma*¹⁰, vsak musliman pa ima pravico participirati v muslimanski državi. Člani ume so bili izobraženi in predani Koranu.

Postkalifatno obdobje:

Če je bila v kalifatni državi moč razdeljena med obe strani, jo je v postkalifatni državi prevzela le ena stran. Državne oblike tega obdobja pa so povzročile, da je postala muslimanska država danes sama sebi sovražnica. Te državne oblike so sultanska država oziroma sultanat, kolonialna država in hipokritska (*munafiq*) država.

5.1.1 SULTANAT

Po uničenju perzijskega imperija in po začetku uničenja bizantinskega cesarstva na Srednjem vzhodu in v severni Afriki (7. - 8. stoletje) je veliko premoženje islamske države pripeljalo do tega, da so začeli muslimani hrepeneti po svoji državi. Do 11. stoletja se je namreč pokazalo v islamskem svetu veliko znakov slabosti. Te je najprej opaziti v političnem zlomu, ko so centralne vlade izgubile avtoriteto najprej v oddaljenih provincah, nato v vseh in na koncu v degradaciji kalifov, ki so postali lutke svojih ministrov in vojaških poveljnikov (Lewis 2002, 158). Tako si je Muawiya ibn Sufyan po smrti kalifa Alija ibn Taliba nasilno prilastil politično moč in se imenoval za prvega sultana sultanskega cesarstva oziroma sultanata.

Njegova ustanovitev v islamu ni imela politične legitimnosti, z razliko od kalifatne države je bil sultanat namreč ustanovljen zaradi želje po pridobitvi moči in bogastva. Način vladanja je potekal od zgoraj navzdol in ni pomenil nobene dvosmernosti med vladajočimi in vladanimi. Državo je posebljal sultan in država je obstajala za užitek sultana.

Eden pomembnejših simbolov iz tega obdobja je **dejanje mučeništva**, ki je nastalo, ko je Husayn ibn Ali, vnuk preroka Mohameda, sultanu Yazidu ibn Muawayu zavrnil prisego zvestobe (*bayah*) in raje umrl na bojišču Kerbala v Iraku. Njegovo mučeništvo se kaže v kerbalskem sindromu, ki ostaja simbol upora in zaprisege islamske avtoritete.

¹⁰ Uma (angl. Umma) pomeni družbo ali nacijo, v kontekstu panarabizma celoten arabski svet, v kontekstu islama pa družbo verujočih, torej ves muslimanski svet (Wikipedia 2008a).

S svojim mučeništvom je Husayn spremenil zgodovino, saj je plačal visoko ceno za islamsko avtonomijo, njegovo dejanje pa je postalo del politične kulture islama oziroma islamske kulture upora proti tiraniji.

5.1.2 KOLONIJA

Po prvi svetovni vojni, v največjem valu evropskega kolonializma muslimanskih držav, je degeneracija dinastij, ki so vladale arabskemu imperiju, slednjega napravila notranje šibkega. Postal je lahka tarča Mongolom, ki so sultana ubili, sultanat pa se je razdelil na manjše dele.

Za kolonijo je bilo značilno, da je bila oropana suverenosti in je delovala kot agent Zahoda, kjer je bila skoncentrirana vsa njena moč. Religija in politika sta bili ločeni, ekonomsko pa so postale te države vse bolj odvisne od ekonomije kolonialnih držav. Spremenile so se zakonske in izobraževalne strukture, islamska šarija in izobraževanje sta bili nadomeščeni z znanjem Zahoda. Ideje, ustanovitev političnih strank in parlamenta ter volitve so bile propagirane s strani zahodnih držav kot civiliziranje muslimanov, v resnici pa ni bilo to nič drugega kot evropeizacija muslimanov. Takšne ideje so ustvarile prozahodno usmerjene muslimanske elite, ki so postajale vedno bolj hladne do religije. Prišlo je do polarizacije med prozahodno elito in tradicionalno množico ter do spodkopavanja islama in njegovega diskreditiranja, kar so počeli misijonarji in orientalisti.

5.1.3 HIPOKRITSKA DRŽAVA (DRŽAVA MUNAFIQ)

Munafiqi¹¹ so elita (zahodne, ekonomske elite, vojska), ki je sicer sekularna, a je pozicionirana kot islamska. Karakteristike hipokritske države so centralizirana politična in ekonomska moč, mobilizacija zahodnih elit, ki se obnašajo kot agenti za prenos sekularnih idej Zahoda, religija je ločena od države, ta pa se je utrdila skozi tiranijo in zatiranje množic. V veliko hipokritskih državah smo danes priča fundamentalističnim gibanjem, ki se jih zahodne supersile in tudi sama hipokritska država bojijo.

¹¹ Ko je prerok Mohamed sprejel vodstvo medinskega ljudstva, se je zmanjšala moč posameznih plemenskih voditeljev. Ti so navidezno sprejeli islam, da so ohranili svoj status, v sebi pa so sovražili Mohameda in njegovo sporočilo. Končno so ga zapustili na bojnem polju, ko je bil že v manjšini, zato so to hipokriti ali *munafiqi* (Hussain 1992).

Država je bila glavni faktor za krizo razvoja, ki je nastala v muslimanskem svetu. Vodstvo, ki ni muslimansko, je tako edino, ki je vodilo svet v dekadenco.

5.2 KRIZA ISLAMSKÉ DRUŽBE SKOZI ZGODOVINO

Islamski svet se srečuje z več krizami: krizo moči, države, znanja, vrednot in pravice (Hussain 1992).

Kriza moči

Veliko muslimanskih držav danes nima muslimanskega vodstva. Ali je to podedovan sultanat, ali vojaško ali civilno diktatorstvo. Po nobenih kriterijih se tako vodstvo ne more označiti kot islamsko, zato tudi ne more imeti veljavnost množic, saj ne deli politične moči med vladane.

Kriza države

Nastala je v obdobju sultanata, ki je po svoje tolmačil Koran in ustvaril duhovščino, ki je legitimizirala sultanat. Množice brez moči niso dobile izobrazbe, saj je bila ta privilegij elit. Ženske so popolnoma ignorirali in le malo se jih je lahko izobraževalo, med njimi so bile hčere sultana ali aristokracije. Verski učitelji so učili absolutne pokorščine sultanu.

Tudi v času kolonij je bil islam ločen od politike skozi sekularizacijo idej in vrednot. Evropeizirani muslimani so ustvarili posebno intelektualno skupino Srednjega vzhoda, se globoko pogreznili v zahodno kulturo in izgubili interes za lastno religijo. Ljudem sicer dopuščajo vero in njene sankcije, a so mnenja, da je sami ne potrebujejo.

Kriza znanja

Začela se je z ločevanjem religije in znanosti, ki je zanikala obstoj Alaha. To je bila kriza med sekularizacijo in religijo in je ustvarila dve vrsti znanja – islamskega in znanstvenega.

Kriza vrednost

Zadeva zahodne in islamske vrednote. Razkorak med starejšo in mlajšo generacijo narašča, saj starejši sledijo tradicionalnim vrednotam, mladi, deležni izobrazbe na

univerzah, pa so pogosto deležni zahodnih vrednot. Kulturni razkorak se nanaša na islamske kulture in na tiste kulture, ki jim je cilj postati islamske, in na proces evropeizacije, čaščenje Zahoda in poniževalnega odnosa do islama. Ker so bile vse antievropske kampanje neuspešne, je prišlo do radikalnih obsegov, kar je s sabo prineslo sovraštvo in zaničevanje zahodnih vrednot in življenjskega stila. To pa se je zgodilo samo tako, da so postali muslimani ponosni na svoje dediščino.

Kriza pravice

Je kriza med zatiralcem in zatiranim in je fenomen, ki se je razširil v sultanatu in hipokritski državi. Tirani so muslimanom zanižali njihovo pravico, da bi živeli islamsko. Posledica je, da vsaka taka družba trpi pomanjkanje socialnih, političnih, ekonomskih in pravnih pravic.

Primer pomanjkanja socialnih pravic je odnos med spoloma. Žensko se pojmuje le kot seksualni objekt, da zadovolji moškega. Tak pogled nanjo se je ustvaril med sultanatom, ko je bilo veliko žensk ujetih v haremih in palačah sultanov, in ga ni ustvaril islam, ampak patriarhalni sistem vrednot. Ta je ustvaril šovinizem, ki zanika ženski pravico, dano iz Korana, da se aktivno udeležuje razvoja njene skupnosti. Patriarhalni sistem, ki obenem dopušča prostitucijo, na drugi strani pričakuje visoke moralne kodekse žensk, dovoljuje obrezovanje žensk, vnaprej določene zakone, ogorčenje nad rojstvom hčere, preprečuje pa njihovo izobraževanje in vstop v mošeje. Ker vse to ni praksa islama, se morajo islamske pravice žensk ponovno obnoviti, kajti nobena družba se ne more razvijati brez ženske in moškega, ki bi enakovredno prispevala k razvoju svoje skupnosti. Koran tudi uči: in vernikom, moškim in ženskam, vsem je zapovedano dobro in prepovedano slabo (glej Hussain 1992).

5.3 DŽIHAD

»Tradicija preroka pravi, da je najboljša oblika džihada resnična beseda v prisotnosti tiranskega vodstva« (Hussain 1992).

Potem ko je v začetku poglavja že okvirno pojasnjen pojem džihadizem, ki izhaja iz besede džihad, sledi v sledečem podpoglavju še razčlenitev džihada oziroma svete vojne, s katero želijo skrajni islamisti uresničiti islamsko državo.

Prvotno pomeni **džihad** v islamskem svetu etično načelo, neke vrste ponovno moralno oboroževanje. Večina muslimanov si ga razlaga kot stremljenje k dobremu, kot džihad pa se označuje vsako pozitivno prizadevanje, zlasti če je z njim povezano odrekanje. Etimološko izvira beseda džihad iz arabskega glagola **džahada**, ki pomeni truditi se, vlagati napore, močno si prizadevati (Debeljak 1995). Delimo ga na **veliki džihad** in na **mali džihad**. Prvi pomeni samopremagovanje oziroma neke vrste samopoboljšanje, drugi pa označuje oborožen boj v prav posebnih okoliščinah, ko so izpolnjeni določeni pogoji. Predpogoj malega džihada je, da verniki vedno naletijo na ovire pri izpovedovanju svoje vere. Vsake vojne, niti obrambne, pa ne moremo označevati z besedo džihad, ampak le vojno, ki je dokazano uperjena proti ljudem, ki aktivno delujejo proti veram (Pohly in Durán 2001).

Vendar kot je uporabljen izvorni smisel džihada v kontekstu koranskih sur, ta ne vsebuje nikakršne pojmovne podlage, ki bi neposredno napeljevala k sveti vojni ali oboroženemu konfliktu (Debeljak 1995). Debeljak naprej piše, da »temeljna definicija džihada kot prizadevanja v službi boga, islama ali muslimanske skupnosti, ki lahko vključuje odpoved domu, posestvu ali celo življenju samemu, kajpada omogoča tudi izpeljano razlago o oboroženem boju ali vojni. Vendar ga izrecno ne zapoveduje« (Debeljak 1995, 54).

Različne pravne šole pod pokroviteljstvom abasidskega kalifata so uspele interpretativno umestiti džihad v kontekst širše teorije o socialni pravičnosti v islamu. Raznovrstne oblike družbenih ureditev so razdelili v dva tabora. V prvi, t. i. hiši islama (Dar-Al-Islam) družbene in simbolne odnose obvladujejo islamski zakoni pravičnosti, medtem ko v drugi, t. i. hiši vojne (Dar-Al-Harb) ne obstajajo pogoji za osebno in družbeno varnost, kakršno ponuja islam, zato v njej vladata moralni kaos, politična tiranija in socialna nepravičnost, ki bistveno zatirajo islamsko prakso in življenjsko izkustvo (Debeljak 1995, 58). Ker je treba uveljaviti islamsko pravičnost in tako urediti razmerje med hišo vojne in hišo islama, je uporabljen instrument za uresničitev zadane naloge nič drugega kot džihad, kar pa ne pomeni nujno nasilja. Organizirana in nadzorovana akcija, ki po definiciji vključuje tudi nasilje, postane neizogibna takrat, kadar agresivni postopki nemuslimanskih ljudstev ne puščajo več nikakršne izbire (Debeljak 1995, 58-59).

Kot piše tudi Hussain (1992), je islam način življenja (*deen*) in njegov strateški imperativ legitimira boj (džihad). Islamska avtonomija je namreč politična dolžnost vsakega muslimana, pri kateri se v prvi vrsti pokaže lojalnost do Alaha, nato do preroka in končno do islamske socialne realnosti. Lojalnost do vladajočih in do države je šele sekundarnega pomena, ker v času smrti ne bo država tista, ki bo olajšala muslimanom vstop v posmrtno življenje (*akhirah*) (Hussain 1992).

Pravica muslimanov do boja je bila v preteklosti zatrta, kot je zatrta tudi v današnjem svetu. Zavrgla pa jo je država, ki je vse prej kot islamska, pravi Asaf Hussain (1992). In če strateški imperativ legitimira boj za islamsko avtonomijo, mora vsak tak boj vsebovati tri aspekte:

- identificirati mora cilj boja oziroma tarčo,
- stopnjo, do katere lahko poteka boj,
- orožje za boj.

Koran klasificira ljudi, ki so lahko cilji boja. To so *kafirji* oziroma neverujoči in *mushriqi* oziroma politeisti, saj se ti posmehujejo islamu in so krivoverci. Klasifikaciji sledijo kristjani in judje, ki so med sabo prijatelji, zato jim muslimani ne morejo zaupati. Zadnji cilj boja pa so munafiqi oziroma hipokriti, hinavci v muslimanski družbi. Ti pravijo, da verjamejo v islam, v resnici pa ne (Hussain 1992).

Te tri kategorije ljudi morajo muslimani napasti, če se želijo ubraniti pred zlomom. Kar pa ne pomeni, da lahko ubijejo neverujoče in hipokrite, ko jih prepoznajo. Slednji lahko soobstajajo v družbi, vse dokler ne monopolizirajo političnega ravnotežja in ustvarijo neravnotežja za islam in muslimansko družbo.

Sultanat, kolonialne države in hipokritska država so ustvarile neravnotežje v muslimanski družbi. Nekaj takih zgodovinskih dejstev je že opisanih v podpoglavjih Zgodovina islamskega fundamentalizma in Kriza islamske družbe skozi zgodovino: močni proti šibkim, tirani proti zatiranim, bogati proti revnim, sekularno proti religiozno.

Področje boja je najprej politično, vsa ostala področja, kot sta izobraževanje in sociala, so le obrobna. Napad mora potekati v srcu, srce vsega pa je hipokritska država, še piše Hussain (1992).

Načeloma je vsak musliman vojak in v službi islama. Pri izbiri orožja pa je pomembno dvoje. Boj je lahko uspešen le takrat, če je izbrano orožje učinkovito, in drugič, izbira orožja za boj mora biti izbrana po skrbni strateški oceni socialno političnega konteksta. Dovoljena je vsaka vrsta orožja od trdega do mehkega.

Medtem ko je šlo v zgornjih primerih predvsem za utemeljevanje džihada kot neke zunanje sile oziroma boja, pa obstaja v islamski tradiciji še ena interpretacija tega pojma, ki pa se osredotoča na notranjo, duhovno, ezoterično ali metafizično prisvojitvijo džihada, glede na katero ta pojem predstavlja predvsem kristalizacijo notranjega boja duše (Debeljak 1995).

Retorika razkola med hišo islama in hišo vojne v ezoterični islamski tradiciji (sufizem), popolnoma izgine. Sufizem uteleša islamski način preseganja konkretnega posameznikovega jaza, saj se božja skrivnost začne tam, kjer se konča človeški jaz (Debeljak 1995, 62). Militaristični poudarek na zunanji sili kot mali vojni se v sufizmu umakne v pozabo in se namesto njega uveljavi višja oblika vojne oziroma velika vojna. Ta pojem vsebuje pomen boja proti vsem tistim elementom, ki se v človekovi duši nagibajo k spodkopavanju avtoritete boga in njegove univerzalne volje (Debeljak 1995, 63). Velika vojna postane boj za očiščenje duše in vojskovanje proti sebičnosti človeškega ega, nižjega jaza oziroma t. i. telesnega principa (*nafs*), ki naj bi znotraj posameznikove duše predstavljal antitezo višjemu jazu oziroma duhovnemu principu (*ruh*) (Debeljak 1995, 63). »Tiste, ki se bojo prizadevno borili (džihad) za Našo resnico, bomo brez dvoma napotili na pot, ki vodi do Nas. In Alah je resnično na strani tistih, ki delajo dobra dela« (Debeljak 1995, 63). Tako je zapisano v koranski suri Pajek.

V Egiptu je študent Omar Abder Rahman napisal 2000 strani dolgo doktorsko disertacijo na temo džihada (Pohly in Durán 2001, 22). Avtor argumentira, da sta izročili velikega in malega džihada izmišljeni in da Mohamed česa takega ni nikoli izrekel. Dalje trdi, da džihad pomeni le eno, to je seči po orožju in zahtevati od brezbožnikov, naj sprejmejo muslimansko vero in se predajo muslimanskim gospodom. Avtor je še dodal, da se je islam vedno uveljavljal z orožjem. Privrženci slepega verskega učenjaka so takšen pogled hitro posvojili.

Svoje je prispeval tudi Rahmanov privrženec Abdes Salam Farag, ki je izdal knjižico *Odsotna verska dolžnost – izgubljeni stebri vere*, v kateri trdi, da temelji islam na šestih stebrih (Pohly in Durán 2001, 22-23). To so veroizpoved, obredna molitev, dajanje miloščine, post, romanje in džihad. Njegov spis se razen med skrajneži ni preveč razširil. Ali Benhaj, drugi mož v alžirski stranki FIS (Front Islamique du Salut), pa želi vriniti obveznost džihada kot tretjega stebra, pišeta Pohly in Durán (2001, 23).

Naj omenim še prednostne naloge džihada, kot jih opisuje Osama bin Laden. To so izgon judov in kristjanov z Bližnjega vzhoda in ustanovitev islamskih držav. Vzpostavitev kalifata v zibelki islama ter uveljavitev muslimanskega reda v preostalem svetu. Kalifat seveda dovoljuje prevzem in uporabo znanja ter visoke tehnologije Zahoda, ne pa vrednot in politične demokracije. To pa po eni strani kaže na dvoličnost islamskega fundamentalizma in boja za pravo stvar – džihada.

Ljudem, ki niso nikdar slišali za stebre, lahko džihadisti zlahka pričarajo še šestega, to je steber džihada, in ga poudarijo kot najpomembnejšega. Oteževalna okoliščina nove generacije pa je predvsem neizobraženost, saj milijonom mladih primanjkuje običajne šolske kot tudi verske izobrazbe. Za vse ostalo pa poskrbi nezadovoljstvo zaradi brezposelnosti in milijoni severnih Afričanov pred zaprtimi vrati Evrope, pravita Pohly in Durán (2001).

Za konec naj še opozorim, da je odziv večine muslimanov po vsem svetu občutljiv, kadar nemuslimani pojem džihad prevajajo v sveto vojno, saj nočejo, da bi preostali svet dojemal islam kot militantno religijo. Zanje je namreč islam religija miru, ki se v določeni meri tudi enači z besedo mir, *salam*.

6 TERORIZEM

»To ni terorizem, temveč borba za svobodo« (Primorac 2005, 12).

6.1 KAJ JE TERORIZEM

Običajna raba besede terorizem je zelo raznovrstna in nejasna, piše Igor Primorac v knjigi *Terorizem, filozofska vprašanja* (2005). »Jasno je samo dvoje: terorizem je neka vrsta nasilja ali nekaj slabega, ne nekaj, na kar bi bili ponosni ali kar bi podpirali« (Primorac 2005, 12).

O tem, da je narava terorizma kompleksna, se strinja tudi Polona Rizman, saj »še do danes ni bila sprejeta definicija terorizma, ki bi bila univerzalno sprejemljiva« (Rizman 2004, 617). Marco Fossati (2005, 6) piše, da sta se v debati o terorizmu izkristalizirali dve stališči: po prvem stališču gre pri terorizmu za obliko vojne, proti kateri je treba ukrepati v glavnem na vojaški ravni, drugo stališče pa šteje terorizem za kriminalno dejanje, s katerim se velja spoprijeti v okviru nekega pravnega reda. Na splošno pa lahko definicije v teoretični literaturi, ki naj bi jih bilo po ocenah več kot sto, razdelimo v nekaj skupin, ki poudarjajo različne vidike pojava, ki mu pravimo terorizem. Na tem mestu povzemam definicije C. A. J. Coadyja, ki pravi, da skoraj vse definicije zavzemajo stališče, da je terorizem nasilje ali vključuje nasilje politične narave, v nasprotju z običajnim kriminalnim nasiljem. V grobem se definicije razlikujejo glede poudarka, ki ga namenjajo stvarem, kot so (Primorac 2005, 32-33):

a) **Učinek ekstremnega strahu, bodisi kot načrtovan bodisi kot dosežen.**

Za definicije, ki se osredotočajo na ta element, je značilno sklicevanje na teror v besedi sami in na določene aspekte v zgodovini njegove uporabe. Včasih sežejo prek učinka strahu in vključujejo še strateške cilje, ki naj bi jih strah proizvedel; na primer spremembo vladne politike v skupnosti, katere člani so žrtve.

b) **Napad na državo od znotraj.**

V tem primeru so vsi nasilni notranji napadi na državo iz političnih motivov obravnavani kot terorizem, medtem ko državna uporaba nasilja ne more biti terorizem. Če vzamemo primer Izraelcev in Palestincev, se oboji zatekajo k dejanjem, ki bi jih mnogi nevpleteni označili za terorizem, vendar obe strani zanikata, da uporabljata

terorizem in obe strani druga drugo obtožujeta terorizma. Palestinci trdijo, da bijejo pravičen boj za konec okupacije in zatiranja ter za pridobitev pravice do samoodločbe. »Za ta cilj smo moralno in pravno upravičeni do uporabe nasilja,« pravijo. To ni terorizem, temveč borba za svobodo (Primorac 2005, 12).

Izrael pa odgovarja, da njihova država ne izvaja terorizma, temveč da jo teroristični napadi ogrožajo. Zato počne to, kar je vsaka država v takšnih okoliščinah moralno in pravno dolžna in upravičena početi, to je, da za obrambo svoje države uporablja svoje vojaške sile. Torej tisti, ki govorijo v imenu Izraela, domnevajo, da je identiteta subjekta tisto, kar določa, ali sta nasilno dejanje in politika nasilja terorizem ali ne. Če nasilje zagrešijo uporniki, je to terorizem; če to stori država, gre za policijske ukrepe ali za vojskovanje (Primorac 2005, 13).

c) Strateški cilji, za katere se uporablja politično nasilje.

Tu se pogosto navajata cilja, kot sta doseganje publicitete ali vpliv na določeno ciljno skupino, ki je nekoliko odmaknjena od neposrednih žrtev.

d) Domnevna naključnost ali nerazlikovalnost terorističnega nasilja.

Ta lastnost se pogosto omenja zaradi velike zmede, ki jo teroristični napadi običajno povzročijo pri napadeni skupnosti. Vendar pa se zdi stvar naključna predvsem v očeh tistih, ki jim nasilje pretresa lagodni svet.

e) Narava tarč političnega nasilja.

Poudarek se osredotoča na izbiro žrtev in zato vsebuje taktično razsežnost. Zavrača idejo, ki je včasih implicitna v tem, da terorizem praviloma nima taktične utemeljitve.

f) Tajnost pri uporabi političnega nasilja.

To se opira na očitno dejstvo, da teroristi načeloma delujejo kolikor je mogoče »v temi«.

Nekatere definicije terorizma združujejo več zgoraj navedenih poudarkov. Navajam tri definicije terorizma.

1. **Formalna definicija terorizma, sprejeta na mednarodni konferenci o terorizmu v Jeruzalemu 1979:** terorizem je nameren sistematičen uboj, ki paralizira in ustrahuje nedolžne ljudi in s tem seje teror v politične namene (Fossati 2005, 142).
2. Za **Jessico Stern** je terorizem dejanje oziroma grožnja z uporabo sile proti civilistom z namenom maščevanja, ustrahovanja in drugih oblik vplivanja na ciljno publiko (Stern v Rizman 2004, 618).
3. **Grant Wardlaw** govori o terorizmu kot o uporabi ali grožnji z uporabo nasilja posameznika ali skupine, bodisi v službi oblasti bodisi delujočega proti njej, da bi se povzročilo skrajno nelagodje in/ali strah vzbujajoče učinke pri ciljni skupini, ki je številčnejša od neposrednih žrtev, z namenom, da bi se to skupino prisililo k privolitvi v politične zahteve storilcev (Primorac 2005, 33).

Etimološko gledano pa terorizem izhaja iz besede teror in je pomenil sistem ali režim terorja. Prvič je bil uporabljen za obliko vladavine, ki so jo uvedli jakobinci in ga brez negativnih konotacij uporabljali sami zase. Kasneje se je začel pojem uporabljati za kakršno koli podobno politiko in je dobil močno negativno konotacijo. Primorac (2005) piše, da je terorizem ustrahovanje z namenom in namen terorja je povzročiti, da drugi storijo nekaj, česar drugače ne bi. Terorizem je prisiljujoče ustrahovanje (Primorac 2005, 46).

6.2 TERORIZEM V 20. STOLETJU

V 20. stoletju smo bili priča velikim spremembam v uporabi in prakticiranju terorizma (Pohly in Durán 2001). Politična gibanja se raztezajo od ekstremno desnih do ekstremno levih. Tehnološki napredki, kot so avtomatično orožje ali električno detonirana eksploziva, dajejo teroristom konotacijo za smrtonosnost. Terorizem je postal neke vrste virtualna državna politika, ki pa je nepriznana. Kot sta bila nacizem v Nemčiji in stalinizem v Sovjetski zvezi. V teh državah so bili pripori, zapori, mučenja in usmrčitve uporabljeni brez zakonitega vodstva ali oviranja, da se je ustvarila klima strahu in vdanost državni ideologiji in so se razglasili politični, socialni, ekonomski cilji države.

Vendar so tudi demokratične in liberalne države uporabljale terorizem. Dokaz za to so bombardiranje Dresdna in Hamburga, Hirošime in Nagasakija (Primorac 2005). »V vseh teh primerih tarča nista bili niti vojska niti industrija, temveč večja središča

civilnega prebivalstva v sovražnih državah; cilj je bil uničiti moralo, zlomiti voljo prebivalstva in si na ta način zagotoviti zmago (nad Nemčijo) in skrajšati vojno (proti Japonski). Takšno vrsto bombardiranja poznamo danes kot 'ustrahovalno bombardiranje'« (Primorac 2005, 54).

Tudi Fossati (2005, 8-9) se sprašuje, ali so bili prebivalci teh mest le naključne žrtve napadov na njihova mesta. In problem je ravno v tem, kajti če neko dejanje ocenjujemo nedvoumno kot teroristično, saj zaradi svojih političnih ali vojaških ciljev prizadene civilno prebivalstvo, zakaj bi bila ta ocena odvisna od tega, ali to dejanje zagreši državni ali nedržavni subjekt? Dodatni paradoks pa je, da so ravno demokratične države bolj dovzetne za terorizem, saj tolerirajo različna, tudi skrajna mnenja, svobodo obveščanja in združevanja (Rizman 2004).

»Navzlic temu se pojavljajo nezadovoljni posamezniki oziroma skupine, ki se zatečejo k reševanju svojih problemov s pomočjo terorizma, demokratičnost držav pa jim takšno dejavnost v marsičem olajša« (Rizman 2004, 620). Vendar pa sam pojav terorizma ni zgolj slab, še manj pa zgolj moralen (Fossati 2005, 138). Ljudje se borijo namreč s tistim, kar imajo (noži, puške, lovski bombniki itd.), in so prepričani v svoj prav, vsi ubijajo ljudi in vse njihove žrtve so enako mrtve, razlike so samo v številkah (Fossati 2005, 138).

Navzočnost terorizma se je danes močno povečala z uporabo množičnih medijev. Vsako nasilno dejanje bo najverjetneje pokrivala televizija, ki pripelje dogodek k milijonom prebivalstva, opozarja gledalce na teroristična uničevanja, politične cilje in krivice (Pohly in Durán 2001). Ameriška vlada je zato pogosto krivila medije, da s pretiranim namenjanjem pozornosti terorističnim dejanjem teroriste v resnici spodbujajo ali pa jim celo pomagajo pri dosegu njihovih ciljev (Rizman 2004, 620).

Moderni terorizem se razlikuje od tistega v preteklosti v tem, da so žrtve največkrat nedolžni ljudje, ki se slučajno znajdejo v teroristični akciji. Večina terorističnih skupin v Evropi se vrača k anarhizmu 19. stoletja, v svoji izolaciji od glavnega političnega toka in nerealne narave svojih ciljev. Ker jim primanjkuje javne podpore, zastopajo nasilna dejanja za legitimizacijo svojih političnih aktivnosti. Taka dejanja vključujejo ugrabitve ljudi, letal, bombardiranja in eksplozije.

Je pa terorizem močno odvisen od zmožnosti in od razpoložljivosti sredstev ter dostopnosti tarč. »Moderni svet industrijskih držav z neomejeno dostopnostjo materialnih dobrin, sofisticiranimi transportnimi sistemi in komunikacijskimi mrežami, ki omogočajo veliko mobilnost in publiciteto, jim take možnosti samo še olajšujejo (Rizman 2004, 620).

Primorac piše (2005, 158-161), zakaj je državni terorizem moralno slabši kot nedržavni, čeprav je vsak terorizem *prima facie* moralno zelo napačen, vendar ni napačen v enaki meri.

Teroristična dejanja, za katera so odgovorne policijske državne ali tiranske vlade, so na splošno povzročila tisočkrat več bede in žrtev kot vsa dejanja individualnega terorizma skupaj.

Noben upornik, naj bo še tako dobro finančno podprt, organiziran, odločen in izkušen v terorističnih metodah, ne more upati, da se bo približal razsežnostim ubijanja, pohabljanja in splošnega uničenja, kot so ga povzročile Kraljeve zračne sile in Zračne sile ZDA nemškimi in japonskimi mestom v drugi svetovni vojni, ali psihološkemu opustošenju in nato fizični likvidaciji milijonov v sovjetskih in nacističnih taboriščih (Primorac 2005, 159).

Če pogledamo teroristični napad 11. septembra 2001, je bil ta v določenih pogledih precej neznačilen za običajen nedržavni terorizem. Brez primere je tudi število žrtev, zato so mediji te napade označili za najhujši primer terorizma doslej. »Toda mantra o »najhujšem primeru terorizma doslej« je le še en primer medijske nagnjenosti k enačenju terorizma z nedržavnim terorizmom (Primorac 2005, 159). Primorac navaja primer iz zavezniške kampanje ustrahovalnega bombardiranja proti Nemčiji, ko je v noči 27. julija 1943 RAF izvedel drugega od štirih napadov na Hamburg, znanega kot »napad ognjenega dežja«. Ko je bilo zjutraj konec napada, je bilo mrtvih okoli 40.000 civilistov.

Kot drugič je državni terorizem praviloma pomešan s tajnostjo, prevaro in hipokrizijo. Država ravna v takih primerih tajno, zanika kakršno koli vpletenost in razglasa svoje spoštovanje vrednot in načel, ki izključujejo terorizem.

Tretjič so skoraj vsa dejanja, ki tvorijo terorizem, prepovedana v vsaj eni izmed različnih mednarodnih deklaracij o pravicah ali konvencij in sporazumov. Tisti, ki se ukvarjajo z

nedržavnim terorizmom, niso podpisniki teh deklaracij in konvencij, medtem ko so skoraj vse države podpisnice večine ali celo vseh. »Država torej, kadar je vpletena v terorizem, krši svoje lastne mednarodne obveze. Tega tistih, ki se zatekajo k nedržavnemu terorizmu, ne moremo obdolžiti« (Primorac 2005, 161).

Četrtrič pa je nedržavni terorizem na nek način upravičen ali pa je njegova napačnost vsaj ublažena, ker naj bi bila edina alternativa. Osvobodilno gibanje ljudstva, ki je podvrženo tuji oblasti, s spremljajočim zatiranjem, izkoriščanjem in poniževanjem, lahko trdi, da je edina učinkovita metoda boja terorizem. »Če bi se v takšnih okoliščinah odpovedali terorizmu, bi to pomenilo odpovedati se upanju na osvoboditev kar tako« (Primorac 2005, 161). Ta argument pa je pogosto predmet kritike, saj je terorizem že po definiciji skrajno moralno napačen, njegove žrtve pa bodo nedolžni ljudje in ne tisti, ki so odgovorni za zlo. Po drugi strani pa tudi nikdar ne moremo biti prepričani, da bo terorizem resnično dosegel cilje, ki so navedeni v njegovi upravičitvi. Primorac (2005) se na tem mestu sprašuje, ali se je že kateremu ljudstvu uspelo kdaj osvoboditi s terorizmom.

6.3 SODOBNI TERORIZEM IN TERORISTI

Na pragu 21. stoletja se je spremenil svet, spremenili so se konflikti, njegove oblike in vojne, pišeta Pohly in Durán (2001). Konflikte med državami zamenjujejo konflikti znotraj držav. Tako so v Jugoslaviji, Čečeniji, Ruandi in Afganistanu prišli na prizorišče konfliktov povsem drugi akterji z novimi nameni in cilji. Nov tip vojne se imenuje »vojna nizke intenzivnosti«, ki jo lahko razumemo kot konflikt, ki ga izbojujejo nedržavne skupine ali organizacije po novih pravilih in za nove cilje (Pohly in Durán 2001), čeprav gre v osnovi vedno za politične cilje (Rizman 2004).

Rizmanova (2004, 622) opisuje več vzrokov, zakaj se posamezne skupine zatečejo k uporabi nasilja. Kot prvo gre za **verski fanatizem**, za pretakanje krvi v »božjem imenu«, ki se bo najverjetneje dogajalo tudi v prihodnje, saj se verski fanatiki le redko zadovoljijo z doseženimi cilji. Drugi so **anarhisti**, skupine, ki so se pojavile predvsem konec 20. stoletja in ki se striktno držijo ortodoksnega (kvazi)anarhističnega prepričanja. Gre za manjše in kratkotrajne skupine, ki zaradi nejasnosti svojih ciljev težko pritegnejo druge. Kot tretji vzrok se pogosto omenjata **nacionalizem** in **separatizem**, ena najbolj znanih takih skupin, ki teži k slednjemu, je baskovska ETA.

Poznamo še **ideološke plačance**, **patološke** in **zadrte teroriste** ter **skupine**, ki poskušajo s pomočjo terorističnega nasilja vsiliti **svoj pogled** na določen družbeni problem.

Stojan (2004, 8) v diplomskem delu *Avtorstvo v novem terorizmu* piše, da naj bi Al Kaida spremenila naravo terorizma, saj so njena dejanja globalna in nimajo jasno definiranih političnih ciljev, razen splošnega nasprotovanja Američanom. Al Kaida kot organizacija ne prevzema odgovornosti za napade, pač pa so zanje odgovorni posamezniki, ki izpolnjujejo svojo dolžnost do vere, organizacija zanika svoj obstoj in pri javnih sporočilnih uporablja drugačna imena in identitete.

Teorija novega terorizma, s katero se poskuša opisati Al Kaido, trdi, da danes nimamo več ene vrste terorizma (Stojan 2004, 10). Tradicionalnemu, za katerega veljajo ustaljene razlage terorizma, se je pridružil še novi terorizem kot krovna oznaka za množico različnih terorizmov. Če izvajajo tradicionalni terorizem razpoznavne organizacije z jasnim vodstvom in opredeljenimi političnimi, ekonomskimi in družbenimi cilji, potem ima novi terorizem manj razumljive nacionalistične ali ideološke težnje (Stojan 2004, 11). Cilji so religiozni, organizacijske oblike so manj kohezivne, struktura je difuzna, članov takih organizacij je več in redko prevzamejo odgovornost za napade. Žrtve niso točno določene osebe, ampak pobijajo vseprek, nasilje pa postane samo sebi namen. Novi terorizem pogosto izvajajo majhne skupine ali posamezniki, s katerimi manipulirajo »poklicni teroristi« ali državni sponzorji (Stojan 2004, 11).

Tipološko gledano je Osama bin Laden nov tip terorista, saj svoje prepričanje o lastnem poslanstvu, svojo križarsko vojno proti nevernikom združuje z znatnimi finančnimi sredstvi. Do terorizma sta ga privedla njegova skrajnost in denar. Je zasebni terorist z zasebno vojsko in po lastnem prepričanju »Alahov vojščak«, pišeta Pohly in Durán (2001).

Sicer pa lahko **postmodernega islamističnega terorista** označimo kot posamičnega storilca, globoko versko motiviranega, ki je z drugimi povezan le s skupnim naukom, naročilom in ciljem (Pohly in Durán 2001). Ko ti posamezniki delujejo v skupinah, pogosto ne obstajajo tradicionalne hierarhije in komandne niti, pišeta Pohly in Durán

(2001). Teroristične strukture so razpuščene, komandosi nimajo centrale, le ohlapno strukturo, zato sta obramba in napad otežena. Logistika postaja čedalje bolj popolna, strokovno znanje profesionalno in pogosto zaznamovano z vojaškimi kvalitetai. Za dejanji teroristov stojijo strokovnjaki v tajnosti in izoliranosti.

Tudi sredstva za teroristične napade so se spremenila. Če so bila včasih to ugrabitve letal, atentati, podtaknjene bombe in grožnje, so tehnične možnosti danes narasle. Razlog je v večjem dostopu do materialov in znanja za izdelavo nuklearnega, kemičnega in biološkega orožja. Spremenila se je motivacija in ravnanje posameznih skupin vse do apokaliptičnega fanatizma (Pohly in Durán 2001). Uničenje WTC-ja leta 2001 pa je pokazalo, da lahko fanatiki dosežejo svoj cilj še vedno s klasičnimi sredstvi – ugrabljeno letalo kot leteča bomba, z žrtvovanjem samega sebe. Fenomen terorista kamikaze postaja med islamsko-fundamentalističnimi skupinami vse bolj priljubljen, ugotavljata Pohly in Durán (2001).

Sodobni teroristi pa si niso tipični v profilu, zato je potrebna pri posploševanju njihovih značilnosti previdnost. Ko so intervjuvali zaprte pripadnike Al Kaide, so ti intervjuji razkrili, da gre predvsem za teroriste iz srednjega družbenega razreda, ki so relativno dobro izobraženi in ki verjamejo, da je talibanska verzija islama edina primerna oziroma idealna za njihove družbe (Rizman 2004). To je razkrilo tudi ozadje napadov 11. septembra. Teroristični napadalci so torej mladi, radikalno misleči posamezniki z univerzitetno izobrazbo, ki se niso mogli zaposliti na državnih univerzah oziroma v drugih javnih sektorjih in jim je bila s tem ovirana njihova kariera (Rizman 2004).

Čeprav so islamski teroristi prepričani samomorilci, pa poznamo samomorilske atentatorje tudi pri budistih. Leta 1987 so tak atentat izvedli tamilski tigri, njihovo število pa se je do danes povzpelo na 200 in več. Islamski teroristi so prvi tak atentat izvedli leta 1982 v Libanonu, v Palestini pa se je zgodil šele leta 1994. In čeprav poznamo tudi druge oblike terorizma, ki so ideološke narave in enako vodijo v spopad, islamskemu terorizmu v ozadju botruje vera – islam. Za vse teroriste pa velja skupni imenovalec, da ne prenesejo različnosti, ne glede na katerem področju, pa naj bo to verska, rasna, narodnostna ali politična (Kodelja 2007).

6.4 PRIMER ISLAMISTIČNEGA TERORISTIČNEGA GIBANJA

Glede na to, da je islamističnih terorističnih skupin veliko in da se vse večinoma prizadevajo osvoboditi se zahodne nadvlade, hipokritskih vlad, ki se obračajo k Zahodu, ustanoviti islamsko državo, kjer bo islam ena in edina vera, ki pa ga tolmačijo v njegovi skrajni obliki, bom predstavila dve egiptovski teroristični skupini.

V 70. letih prejšnjega stoletja je v Egiptu slepi pridigar Omar Abder Rahman strnil islamistične zveze v Gama Islamijo (islamska skupnost). Neodvisno od nje je delovala še skupina Al-Gihad Al-Islami (islamska sveta vojna). Pripadniki Gihada si v prvi vrsti prizadevajo, da bi z atentati onesposobili visoke uradnike, predvsem ministre, in so se izrekli proti ubijanju, napadom na turiste in policiste. Ker pa so organizacijo vedno znova pestili razkoli, ni nikdar postala tako pomembna kot Gama Islamija. Gverilska vojna džihadistov je trajala od leta 1981, ki je leto umora egipčanskega predsednika Sadata, do leta 1998 in je trajala več kot 1300 življenj (glej Pohly in Durán 2001, 48).

Kot navajata Pohly in Durán (2001) je postala Gama Islamija slepega pridigarja Omarja Rahmana najmočnejše podtalno gibanje Egipta. Za teroristična dejanja so si zastavili različne cilje, po življenju so stregli predsedniku Mubaraku, morili so navadne vladne uslužbence in krščanske lastnike trgovin. Leta 1997 so v Luksorju umorili 58 evropskih turistov, z napadi na tuje turiste pa je hotela Gama oslabiti gospodarski položaj Egipta. Upala je na vesplošno poslabšanje gospodarskega položaja, kar bi privedlo do ljudske vstaje. Vendar do tega ni prišlo, saj je več deset tisočim Egipčanom odtrgala eksistenčne osnove. Dia Rashwan s Centra za politične in strateške študije Ala-Hrama v Kairu je prepričan: »Od takrat se je baza ideje radikalne organizacije spremenila. Še vedno je ostala radikalna, islamistična, ki zagovarja uvedbo šarije, a se je izrekla proti nasilju in za demokratičnost. Ugotovila je namreč, kako pomemben je turizem za Egipt in da je bil koncept nasilja napačen« (Stryjak 2011).

Osama bin Laden se je ob izgubi naklonjenosti džihadistov po napadu v Luksorju čutil dolžnega, da poseže v dogajanje v Egiptu. Pritisnil je na voditelja obeh zvez, da sta se oddaljila od boja proti oblastnikom in se osredotočila na resničnega »satana«, kot je poimenoval ZDA. Tako so leta 1998 zunaj Egipta delujoči voditelji zvez Game Islamije in Gihada oznanili sporazum pod poveljstvom bin Ladna, ki naj bi naznanil njuno združitev. Poleg Al Kaide, svoje poveljniške centrale, je Osama ustanovil še krovno organizacijo, ki jo je imenoval »Globalna islamistična bojna fronta proti židom in

križarjem« (Pohly in Durán 2001, 50). Ko je bilo večina voditeljev Gihada priprtih, je vodenje zveze pripadalo Ajmanu al Zavahiriju. Nato so svoje bojne dejavnosti usmerili v nove akcije proti Američanom in se pri tem zanašali na deset tisoče Egipčanov po vsem svetu. Džihadizem se je tako hitro globaliziral.

7 SAMOMORILSKI NAPADALCI

Najbolj udarni teroristični napad v zgodovini ZDA je povzročilo preprosto improvizirano orožje. Človek bomba oziroma samomorilski napadalec, proti kateremu tako rekoč ni učinkovite obrambe. Samomorilski napadalcii so postali morda najpomembnejše orožje radikalnih islamistov, sredstvo, s katerim bodo morda uslišani.

Številni simpatizerji bin Ladna so pripravljeni iti za uresničitev ali izpolnitev njegovih idej, ki so postale tudi ideje skrajnih islamistov, celo do točke, ko žrtvujejo zanje svoje življenje. Kaj jih žene, da se prelevijo v človeka bombo? Nenazadnje ob njihovem močnem poudarjanju vere naletimo na pravi paradoks, saj islam prepoveduje samomor in po islamskem pravu samomorilec ne sme biti pokopan na pokopališču. V palestinskem gibanju Hamas se je pravzaprav dolgo razpravljalo o vprašanju samomorilskih odredov. Zaključek je bil ta, da samomorilska akcija ni običajen samomor, ampak bogu všečno dejanje. Cilj tega dejanja je navsezadnje osvoboditev svetih krajev izpod oblasti nevernikov (Pohly in Durán 2001).

Preprosti ljudje menijo: »Drugega orožja nimamo. Zasužnjeni smo in nimamo možnosti, da bi se osvobodili, razen s samožrtvovanjem najpogumnejših med našo mladino. Proti našim samomorilskim odredom sovražnik nima orožja, ob tem je nemočan« (Pohly in Durán 2001, 78).

Pri Palestincih in Libanoncih je militantnost nastopila relativno pozno. Leta 1962 v alžirskem osvobodilnem boju proti Francozom pod okriljem Fronte narodne osvoboditve (FLN), ki je pripeljala do neodvisnosti države, je bilo veliko več kamikaških akcij, a so jih redko označevali za takšne. Žrtvovali so se za svojo stvar, kar je veljalo za nekaj naravnega, bili so v vojni in samoumevno so se podajali v operacije, ki so se končale z njihovo smrtjo, nihče pa takšnih akcij ni poimenoval samomor.

Kaj se pravzaprav dogaja v glavah samomorilskih atentatorjev, je težko vedeti. A FBI je našel v Attovi prtljagi ob napadu na Svetovni trgovski center leta 2001 pet strani dolgo besedilo, v katerem piše: »Spomnite se Prerokovega spopada ... z neverniki, ko je gradil islamsko državo. /.../ Ne pozabi na nož in osebne dokumente. /.../ Prepričaj se, da ti nihče ne sledi« (Bodansky 2002, 7). Besedilo razkriva končne islamistične cilje, opozarja na žrtve, potrebne za zmago, v njem so praktične opombe in opozorila. Poleg vseh navodil za napad vzpodbuja dokument bralca tudi k molitvi. »O Bog, odpri mi vsa

vrata. O Bog, kdo odgovarja molivcem in kdo tistim, ki te prosijo za pomoč. Prosim te za odpuščanje. Prosim te, da mi osvetliš pot. Prosim te, da dvigneš z mene breme, ki ga čutim« (Bergen 2001, 37).

Kot piše Bergen (2001), napadalci na Svetovni trgovski center leta 2001 niso bili izčrpani, osiromašeni samomorilski napadalci, pravzaprav so bili dobro izobraženi, tehnično iznajdljivi mladi možje. Niso nosili popolne brade kot tipični islamistični militanti, ampak so bili obriti, hodili v telovadnice, naročali pice in rezervirali svoj let po internetu. Nekateri med njimi so občasno tudi pili, kar je bila odlična krinka za bin Ladhove operacije. Ugrabitelji so izgledali in delovali kot vedno bolj raznoliki rezidenti ZDA v 21. stoletju (Bergen 2001, 28).

»Videl sem človeka, ki je preživel napad, in ki je jokal,« je dejal Rahimullah Yusufzai, pakistanski novinar. Musliman, ki je ubit za stvar džihada, je *shaheed*, mučenik, ki mu je zagotovljeno, da pride v raj. Glede na tradicijo čaka mučenika v rajju 70 devic, ki mu bodo ustregle v vsaki njegovi želji, sli (Bergen 2001, 12).

7.1 KULT MUČENIŠTVA V AFGANISTANU

Kult mučeništva v Afganistanu je bil podoben kot v Palestini. Mudžahedini so bili prepričani, da bo smrt v boju naredila iz njih mučence in to jim bo odprlo pot v raj. Misel na vero pa ni bila zanje izhodišče, ampak sredstvo za doseg cilja. Marsikdo poseže po drogah, ki opogumijo za boj, kdor pa za nobeno ceno noče zatajiti, poseže po hašišu in po veri v raj, kar je opisano tudi v literarnem delu *Alamut*.

Kult mučeništva so podžgali šele arabski gverilci v Afganistanu. Abdullah Azzam v svojih spisih povečuje v Afganistanu padle Arabce, kar druge prepričuje, da je pravi življenjski cilj prepustiti se nevernikom, da te raztrgajo, da si boš lahko potem prisvojil 72 devic, ki naj bi mučenca čakale v rajju. Njegovi soborci in sam opisujejo, kakšno prečudovito doživetje je to, truplo nikoli ne razpade, nasprotno, iz njega se širi prijeten vonj (Pohly in Durán 2001, 80).

Desna roka Azzama, Tamim Al-'Adnani, je drznim obljubljal nebeško plačilo: »Tista dekleta – na mučenika jih čaka v rajju kar 72 – se bodo vedno znova preobražala v device. Tudi menstruacije naj ne bi poznale, nikdar jih ne muči migrena in tudi slaba volja se jih ne dotakne. O prepirih ne duha ne sluha« (Pohly in Durán 2001, 80). Vendar

se do nebeškega plačila ne pride kar tako. »Dopustiti moraš le, da ti glavo prestreli drobec svinca. Tudi topovska krogla, celo raketa, če hočeš. To je vse, in hitro mine. Ampak plačilo, to ostane za vekomaj« (Pohly in Durán 2001, 80). Pri tem naj opozorim, da navajajo viri različno število devic, ki čakajo mučenika v rajju, nekateri pišejo o 50, drugi 70, tretji 72 devicah.

Mednarodni terorizem temelji na teološki in nacionalistični gorečnosti. Voditelji izberejo cilj napada, strokovnjaki za logistiko priskrbijo opremo in eksploziv, pirotehniki izdelajo bombo. A vse je odvisno od peščice na prizorišču dogajanja, ki tvegajo svoje življenje. Posameznik lahko izpelje napad le, če je psihološko izjemno pripravljen in je povsem prepričan v upravičenost načrtovanega dejanja. Kaj si o terorizmu mislijo drugi, ni pomembno, pač pa, da sam trdno verjame v svoje božje poslanstvo.

»Te fanatične bojavnike žene v boj sovraštvo, ki ga zahodnjaki najverjetneje ne bomo nikoli mogli razumeti in sprejeti. Pripravljeni so na vsako osebno odrekanje in na smrt, če je takšna cena, da muslimanski svet vrnejo na pot, ki se jim zdi edina pravilna. Vsi so globoko versko motivirani, pripravljeni ubijati in umirati v islamski sveti vojni proti vsemu preostalemu svetu« (Bodansky 2002, 19-20).

8 VODITELJ IN KARIZMA

Osama bin Laden je bil karizmatični in simbolni vodja radikalnega islamističnega gibanja. Kakšne so te lastnosti, ki jim bin Ladnovi somišljeniki sledijo celo do samomorilskih dejanj? V poglavju bodo pojasnjeni nekateri vidiki, ki kažejo na to, da Osama ni edini v mreži radikalnih islamističnih gibanj, ki lahko vodijo določeno organizacijo, v našem primeru Al Kaido.

Po Maxu Weberu temelji karizma na »afektivi vdanosti vodji, njegovih božanskih atributih, magičnih sposobnostih, preroški moči, vojaškemu junaštvu, duhovni ali govorniški moči« (Weber v Kupčič 2007, 44). Podrejenost karizmatični avtoriteti pa izvira iz emocionalne predanosti podrejenih proti svojemu vodji. Organizacijske strukture so nedoločene in ne temeljijo na točno določeni hierarhiji. Weber je karizmatično osebnost postavil kot temelj karizmatične oblasti, karizmo pa opredeljuje kot lastnost posameznika, ki se razlikuje od navadnih ljudi po tem, da je obdarjen z nadnaravnimi, nadčloveškimi ali vsaj z izjemno močjo ali kvaliteto. Avtoriteta in oblast takega posameznika temeljita na omenjenih kvalitetah, ki se razlikujejo glede na kulturo in zgodovinsko obdobje. Vsem pa je skupen učinek – da ljudje takemu posamezniku sledijo. Karizmatični voditelji vzbujajo v ljudeh upanje po spremembi obstoječega, nevzdržnega stanja in jim kažejo pot v boljšo, prijaznejšo družbo. Karizma je torej moč, njen vpliv pa pomeni nekaj pozitivnega in koristnega za ljudi in za družbo nasploh oziroma karizma je lahko tudi danost, nekakšen dar, ki ga imaš ali nosiš v sebi (Ruter 2008, 21). V kolikor voditelju takšno družbeno spremembo uspe narediti, si nabere veliko moč in podporo »rešenega ljudstva«. Kadar začnejo lastnosti, ki so bile podlaga za karizmatičnost izginjati, izgubi moč tudi karizma sama, z njo pa legitimnost oblasti ter pripadnost ljudstva.

Sodobni karizmatični voditelji, med katere lahko uvrščamo tudi Osamo bin Ladna in ki delujejo ali so delovali predvsem v političnih sferah, so postali karizmatični na podlagi velikih dogodkov, za katere so bili zaslužni in so bili tako mogočni, da jih lahko uvrstimo v sfero neverjetnega. Večina sodobnih karizmatičnih voditeljev je začela svojo pot z odprtim kritiziranjem družbenega sistema, obstoječih družbenih norm in nepravilnih ekonomskih sistemov. Izkoristili so nezadovoljstvo, trpljenje in konflikte med ljudmi ter jih s svojimi vplivnimi in čustveno nabitimi govori in dejanji prepričali, da jim entuziastično sledijo v družbene spremembe.

8.1 SKUPINA VODITELJEV

Odločilen dejavnik pri izgradnji enotnosti in globalizacije džihadistov je bil obstoj delujoče voditeljske skupine. Sestavljali so jo Osama bin Laden, Ajman al Zavahiri in nadarjeni vodje, ki so lahko delovali neodvisno drug od drugega. Pogosto se sliši argument, da se boj proti terorizmu ne bi smel osredotočiti enostransko na Osamo bin Ladna, saj bi nadomestek savdskih upornikov ponovno zrasel. Po drugi strani pa je Osama voditeljska osebnost z mnogo odlikami, *izžareva nekaj posebnega in ima neverjetno sposobnost, da pritegne somišljenike* (Pohly in Durán 2001, 35).

Ob napadu na Svetovni trgovski center leta 2001 je eden najtesnejših bin Ladnovih sodelavcev še iz časov afganistanskih bojev, Abu Hamzah Al Masri, dejal: »Združene države vodijo lahkomišelnost in napadalno zunanjo politiko. Svoje zamisli in življenjske navade vsiljujejo na način, ki ga drugod po svetu preprosto nočejo sprejeti. Večina teh ljudi je muslimanov, ki so pripravljeni celo umreti, samo da bi ameriško politiko izgnali iz svojih držav« (Bodansky 2002, 10).

Al Masri je svaril Američane pred posledicami objavljene vojne proti terorizmu. »Če ZDA napadejo islamsko državo Afganistan ali če ubijejo bin Ladna, ne bodo s tem nič dosegle. Islam bo dal še veliko takšnih, kakor je bin Laden. /.../ Združene države morajo oditi z Arabskega polotoka in iz osrednje Azije ter odpraviti vse sankcije proti najhitreje rastoči populaciji na svetu« (Bodansky 2002, 11).

Vse to kaže, da je bin Laden kljub svoji pomembni vlogi v islamskem džihadu, vendarle nadomestljiv posameznik. Toda po drugi strani je Osama človek, ki je vdihnil in osmisлил terorizem velikih razsežnosti, je jedro mednarodnega islamističnega terorizma. Je glavni člen v zapleteni in nevarni mreži držav, ki podpirajo terorizem, obveščevalcev in terorističnih voditeljev. Razumeti bin Ladna pomeni razumeti svet, v katerem deluje, saj je bil vedno del večjega sistema. Zato je treba v prvi vrsti vedeti, da se islamski fundamentalizem ni rodil z Osamo bin Ladnom, ta je le pomemben člen v njegovem realiziranju vse do radikalnega islamizma, ki se kaže v mednarodnem terorizmu.

Cilj Osame bin Ladna je ustanovitev pogojev za ponovno rojstvo kalifata, kjer bi uma živela v skladu s pravili preroka Mohameda od Tunizije do Indonezije. Bergen (2001)

še piše, da ima ponovna obnova kalifata enake možnosti obstoja, kot če bi se v tem trenutku pojavil v Evropi rimski imperij. Vendar pa kot retorični načrt za njegovo vrnitev obstaja v Osama bin Ladnu in njegovim somišljenikom. Njegova dejanja so posvečena s strani uleme ali duhovščine, iskreno se je loteval tudi najbolj ekstremnega tolmačenja džihada, ne le proti poganskemu Zahodu, ampak proti vsem odpadniškim režimom na Srednjem vzhodu in proti državam, kot so Indija in Rusija (Bergen 2001, 39).

Teroristične akcije, ki se pripisujejo Osami, so v resnici delo fanatičnih islamističnih organizacij, ki jih podpirajo nekatere države. Ker so ga na prelomu stoletja oblikovali nekateri ključni dogodki v islamskem svetu, v katerih je sam sodeloval in postopoma razvijal svoj svetovni nazor, je zdaj vključno s svojimi sodelavci in državami, ki podpirajo terorizem, ključni dejavnik glavnega družbenega procesa v muslimanskem svetu – vzpon in širjenje radikalnega islamizma. Zato je tudi Al Kaida le ena izmed mrež tega mednarodnega terorizma in nikakor ni edina teroristična mreža, ki bi organizirala teroristične napade. Morda se je zahodni svet preveč osredotočal nanjo in pozabil na globalno teroristično mrežo Hezbolah, ki zajema posamezne islamistične teroristične organizacije po vsem svetu, ki se borijo v svetovnem džihadu. Cilj pa je enoten vsem: uničenje ZDA in njenih zaveznic. Načini, kako to doseči, ostajajo enaki: spektakularni teroristični napadi. Morda je ob tem primerno povzeti izjavo šejka Omarja Bakrija Mohameda, bin Ladnovega predstavnika v Londonu, po napadih na Svetovni trgovski center leta 2001. Islam »prepoveduje« takšno ravnanje, a ga Bakri ni obsodil. Najpomembnejše je, da so napadalci s tem prizadeli aroganco zahodnih vlad in omajali njihovo prepričanje o svoji neranljivosti ter pokazali, da »noben obrambni sistem ne more preprečiti napada posameznika, ki se je odločil za mučeništvo« (Bodansky 2002, 10).

9 OSAMA BIN LADEN IN MEDIJI

»Ko greš v boj za iskanjem Osamo bin Ladna, ga ne najdeš, temveč on najde tebe,« je v uvodu knjige *Holy War, Inside the Secret World of Osama bin Laden* (2001) zapisal njen avtor Peter L. Bergen, CNN-ov analitik za terorizem. Bilo je marca 1997, ko je pozvonil telefon, glas na drugi strani žice pa je dejal, da se Osama strinja, da se sreča z njim v Afganistanu. Voditelj Al Kaide in njegovi svetovalci so se namreč strinjali, da je CNN najboljši kanal za objavo njegovega prvega televizijskega intervjuja angleško govorečemu svetu.

Khaled al-Fawwaz, govorec v imenu opozicijske skupine Savdijcev (the Advice and Reformation Committee), ki jo je ustanovil Osama, je Bergnu dejal, da Osama komunicira le preko radia, saj bi ga lahko obveščevalne agencije preko satelitskih telefonskih klicev hitro izsledile.

Ameriški novinar je bil tako prvi, ki je opravil televizijski intervju z Osamo bin Ladnom. Za logistiko mu ni bilo treba skrbeti, imel je svojega snemalca, ni pa smel uporabiti svoje snemalne opreme, pač pa digitalno kamero, ki se jo lahko drži z eno roko. Bin Laden se je namreč bal, da bi imeli tujci v svoji snemalni opremi nameščeno kakršno koli snemalno napravo, ki bi lahko izsledila njegovo lokacijo nahajanja (Bergen 2001, 16). Bin Ladnovi možje niso ničesar prepustili naključju, novinar in snemalec nista smela nositi niti lastne ure. »Bring only the clothes you are wearing« (S sabo imejta le oblačila, ki jih bosta nosila) (Bergen 2001, 17).

Na poti do bin Ladna so se še enkrat ustavili, da so Američana še enkrat vprašali, če skrivata kjerkoli na sebi snemalno napravo. To je bila zanju možnost, da priznata, brez kakršnih koli posledic zanju: »Tell us now and it will not be a problem« (Povejta sedaj in ne bosta imela nobenih problemov). Bergen dalje piše, da bi se najbrž ta »problem« rezultiral v njuni hitri usmrtni.

Bergen je srečal Osamo bin Ladna v gorski vasici na okoli 1500 metrov nadmorske višine.

Okoli polnoči je Osama vstopil v sobo, skupaj s prevajalcem in z osebnimi stražarji. Bergen ga opisuje kot velikega moža, večjega od 1,80 metra, njegov obraz pa nadvladuje orlovski nos. Oblečen je bil v turban, belo haljo in zeleno jakno za kamuflažo. Hodil je s palico, izgledal pa je utrujen, manj širokousten revolucionar kot pa muslimanski asket.

Za intervju je imel novinar eno uro časa, vendar so bin Ladnovi svetovalci že pred tem črtali vsa vprašanja o njegovem zasebnem življenju, družini ali financah. Odgovarjal je le na vprašanja o svojih političnih pogledih in zakaj se zavzema za nasilje proti Američanom.

Prevedenih je nekaj odgovorov Osama bin Ladna (Bergen 2001, 19-23).

»Naš glavni problem je ameriška vlada ... Zato da je postal lojalen do ameriškega režima, je savdski režim sprejel zakon proti islamu.«

»Oznanili smo džihad proti ameriški vladi, ker je ta sprejela zakone, ki so ekstremno nepravilni in zločinski, ali neposredno ali skozi podporo izraelski okupaciji Palestine. Verjamemo, da so ZDA neposredno odgovorne za tiste, ki so bili ubiti v Palestini, v Libanonu in Iraku. Ameriška vlada je pozabila na humanitarna čustva skozi te ogabne zločine. Prestopila je vse meje in se obnaša, kot da tega ni videla na lastne oči.«

»V naši veri ni dopustno za katerega koli nemuslimana, da ostane v naši državi. Zato, čeprav ameriški civilisti po načrtu niso naše tarče, morajo državo zapustiti. Ne garantiramo njihove varnosti.«

Takrat je bilo tudi prvič, da je Osama bin Laden Zahodu sporočil, da bi lahko bili tudi civilisti žrtve v tej sveti vojni. Leto kasneje je za ABC News povedal, da ne razlikuje med vojaškimi in civilnimi tarčami, razen dejstva, da je Koran jasen glede varstva, ki jo nudi civilistom.

»Padec Sovjetske zveze je naredil ZDA bolj ošabne in arogantne, videle so se kot poglavarji tega sveta in ustanovile, kot rečemo, nov svetovni red.«

»ZDA hočejo okupirati naše dežele, ukrasti naše vire, podkupiti naše predstavnike, da bi nas vodile ... in hočejo, da se z vsem tem strinjamo. Če to zavrnejo, bodo rekle, 'Vi ste teroristi'.«

Ko ga je novinar Bergen vprašal, kakšno sporočilo ima za predsednika Clintona, je Osama odvrnil: »Ko omenjate ime Clinton ali ameriško vlado, to povzroča v meni gnus.

To pa zato, ker ime ameriške vlade ali ime Clinton, Bush, neposredno odseva v naših mislih ... sliko otrok, ki so umrli v Iraku.« Osama je osvežil dejstvo, da je po ocenah umrlo do maja 1996 500.000 iraških otrok zaradi ameriških sankcij, ki so jih naprtili Iraku leta 1990.

Zadnji odgovor Osame na vprašanje, kakšni so njegovi nadaljnji načrti, je bil: »Boste videli kasneje in slišali o njih v medijih, po božji volji.«

9.1 KOMUNIKACIJE, TEHNOLOGIJA IN MODERNOST

Videokaseta Al Kaide, (posneta leta 2001), ki se je na internetu zelo dobro prodajala, nazorno kaže, kako bin Laden in njegovi privrženci izrabljajo sredstva komunikacije in orožje 21. stoletja za eno najbolj ekstremnih in retrogradnih interpretacij svete vojne (Bergen 2001, 27).

Ko je Osama bin Laden leta 1996 (Bergen 2001) oznanil sveto vojno Američanom, je opisoval ameriške vojake, ki so bili stacionirani na Srednjem vzhodu kot križarje, in oznanil svojo deklaracijo »iz vrhov Hindukuša v Afganistanu«, z območja, ki se ga moderni svet komaj dotakne. Ta deklaracija je bila napisana na Applov računalnik in potem faksirana ali poslana po elektronski pošti do privržencev v Pakistanu in Veliki Britaniji. Ti so deklaracijo najprej spravili v arabske časopise v Londonu, ki so tekst izdali, nato preko satelita, do tiskarn po vsem Srednjem vzhodu in v New York. To predmoderno sporočilo je bilo dostavljeno po svetu preko postmodernih sredstev.

Ljudje na čelu ameriške nacionalne varnostne službe so dejali, da ima bin Laden boljše tehnologijo za komuniciranje kot ZDA. Savdski militantni privrženci komunicirajo preko faksa, satelitskega telefona in elektronske pošte. Zapiske pišejo na računalnike in sredi 90. let prejšnjega stoletja so člani Al Kaide naredili CD-rom, ki je vseboval na stotine strani informacij o različnih orožjih kot tudi navodila, kako narediti bombo in voditi teroristične in paravojaške operacije. Tudi način bin Ladnovega potovanja je moderen. Ko je še živel v Sudanu, je imel vedno na voljo nekaj pilotov, in ko je potoval iz Pakistana v Sudan skupaj s svojo družino in svojimi privrženci leta 1991, so leteli z njegovim rekreativnim letalom.

Sporočila Osama bin Ladna so se širila z veliko hitrostjo. Njegovi intervjuji za *CNN*, *Time* in *Newsweek* so krožili po vsem svetu. Arabski mediji, kot sta televizija *al-Jazeera*

in londonski časopis *Al-Quds Al-Arabi*, so poročali o bin Ladnu po vsem Srednjem vzhodu.

Čeprav fundamentalisti na doktrinarni ravni nasprotujejo predpostavkam, konceptom in vrednotam modernizma, pa njene tehnološko-znanstvene rezultate na praktični ravni, to je na ravni vsakdanjega življenja, še kako radi uporabljajo: moderna medicina, električna napeljava, reaktivna letala, računalniške kapacitete, množični mediji, telekomunikacije itd. za fundamentaliste še zdaleč ne predstavljajo španske vasi (Debeljak 1995, 23). Kot piše Debeljak (1995, 24), skušajo fundamentalisti duhovno in materialno dediščino modernosti najprej izpostaviti radikalni kritiki in razorožujočemu posmehu, nato pa jo končno poraziti na njenem lastnem terenu, z njenimi lastnimi sredstvi: brezkompromisna uporaba mehanizmov radijske in televizijske manipulacije v kontekstu fundamentalističnega prisvajanja moderne paradigme služi pač subverzivnemu spodkopavanju modernih vrednot samih.

Paradoks je jasen, fundamentalizem se ne brani uporabljati znanstvenih dosežkov, tehnik in sredstev civilizacije, ki jo skuša sicer preoblikovati (radikalno, če že ne odpraviti) po svoji volji in postavi. Množične komunikacije uporablja, da bi paradoksalno skušal pokazati na zlo razsežnost znanstvene in industrijske mentalitete, ki je te komunikacije sploh omogočila (Debeljak 1995).

Tudi mediji sami nehote speljujejo vodo na mlin teroristov. Medijski kričači in njihovi odjemalci so ob vsakem spektaklu kakor hipnotizirani (Fossati 2005, 140). »Teroristi si najprej z brutalnim dejanjem zagotovijo našo pozornost. Šele zatem se začne dejanska predstava: obvestila za javnost, mimohod šokiranih talcev pred televizijskimi kamerami, intervjuji brez konca in kraja, v katerih naprošajo teroriste, naj navedejo svoje zahteve, pogoje in, kar je najvažnejše, motive svojih dejanj« (Fossati 2005, 140). Tako postanemo postopoma vse bolj dovzetni za stališča teroristov, saj zahodnjaki radi verjamemo, da vedno obstaja še kako drugo upoštevanja vredno mnenje (Fossati 2005).

Internet je imel velik vpliv na sveto vojno. Videokaseto o rekrutiranju, ki jo je posnela Al Kaida leta 2001, so spremenili v DVD format, kar je pomenilo, da se jo je dalo enostavno kopirati, poleg tega je bila na voljo v različnih internetnih klepetalnicah. Obstajajo tudi spletne strani, ki so usmerjale na spletno stran bin Ladna in džihadistov.

Ena izmed njih je bila azzam.com¹², do katere je bilo po 11. septembru težko dostopati. Na spletni strani so ponujali veliko produktov in uslug (Bergen 2001, 38).

Svoje poslanstvo je Azzam Publication strnil takole:

Najprej bi radi predstavili Azzam Publication tistim, ki so novi na spletni strani. Azzam Publication je neodvisna medijska organizacija, ustanovljena leta 1996, da podaja avtentične novice in informacije o džihadu in mudžahedinih. Tako tistim, ki so internetno informirani kot tistim, ki niso. Od 11. novembra Azzam Publication objavlja avtentične novice, izjave, intervjuje o trenutnem džihadu v Afganistanu. Shaheed Suraqah Al-Andalusi, še en naš korespondent, je bil ubit decembra 2001 v bitki za Tora Boro v ameriškem bombardiranju. Njegovo biografijo bomo objavili na azzam.com takoj v 2002 (Azzam Publication).

9.2 KRITIKA MEDIJEM

Množični mediji se pogosto do teroristov obnašajo povsem nekritično. Primer: teroristi sami sebe pogosto imenujejo gverilci, mediji pa njihovo terminologijo radi prevzamejo, čeprav gverilski vojščaki niso teroristi, ampak neuradna vojska, ki se bori proti redni vojski in ne civilistom (Fossati 2005, 142).

Bergen se v svoji knjigi *Holy War* nasloni tudi na nekatere medije, ki so v javnost podajali netočne podatke o Osami bin Ladnu. Če vzamemo kar spoštljivo *Jane's Intelligence Review*, piše Bergen (2001), kjer je pisalo, da je bin Laden najbrž diplomiral iz strojništva v ZDA, poleg tega ga je med afganistansko-sovjetsko vojno v Afganistanu financirala CIA. Bergen poudarja, da ni bin Laden nikoli obiskal ZDA, kaj šele, da bi tam tudi študiral. Reči, da ga je CIA oskrbovala med vojno v Afganistanu, pa je osnovno nerazumevanje dejavnosti CIE v Afganistanu (Bergen 2001, 32).

¹² Azzam.com je podjetje, ki ga je ustanovila neznana skupina posameznikov pod okriljem Azzam Publication UK. To je bilo prvo glasilo oziroma govorec Al Kaide v angleškem jeziku. Sedež je imelo v Londonu in je propagiralo materiale radikalnih džihadistov, vključno z izjavami vodilnih članov Al Kaide, videokasetami Al Kaide, nekrologe padlih teroristov. Objavljalo je na spletni strani azzam.com, po 11. septembru si je lastilo tudi qoqaz.net. Na spletno stran sem dostopala leta 2008, po tem letu dostop do teh strani ni bil več možen.

NBC News je decembra 1998 na primer poročal, da so ameriški uradniki izvedeli od tujih prijateljskih obveščevalnih služb, da je ostalo bin Ladnu le še nekaj mesecev življenja. Imel naj bi probleme s srcem in verjetno raka. Ta poročila o njegovi neizbežni smrti so bila preprosto pretirana, saj je ostal živ še leta.

Take lapsuse si je mogoče razložiti le zaradi pritiska dnevnega novinarstva, v knjigah pa, ki prav tako želijo razložiti fenomen bin Ladna, se dogaja podobno. Ena takih je *Study of Revenge: Saddam Hussein's Unfinishes War Against America* (Bergen 2001, 32). Ta dokazuje, da je Irak najverjetneje sponzoriral bombardiranje WTC-ja leta 1993. To teorijo podpira sicer nekaj dejstev, vendar avtor nadaljuje s svojimi razlagami: bombardiranje obeh ameriških ambasad v Afriki leta 1998 naj bi bilo skupno delo bin Ladna in Iraka. Bergen (2001) avtorja demantira in ob tem dodaja, da na dokumentih, ki obsegajo deset tisoč strani na newyorškem sodišču, ni nobenega dokaza iraške vpletenosti v napad. Druga knjiga, kjer najdemo kar nekaj bizarnosti o bin Ladnu, je knjiga *Dollar for Terror: The United States and Islam*, ki jo je napisal švicarski novinar *Richard Labevière* (Bergen 2001, 32). Od tega, da je Osama bivši agent CIE, do tega, da je leta 1997 v lastnem rekreativnem letalu letel na londonsko letališče Heathrow, da bi se udeležil srečanja, kjer so snovali načrte za teroristični napad na turiste v Egiptu. Sporen pa je predvsem podatek, da Osama nadzoruje v Jemnu glavne poti »qata«, halucinogenih lističev, ki se konzumirajo na afriškem rogu in v južnem delu Arabskega polotoka. Tretji primer dezinformacij (Bergen 2001, 32) pa najdemo v knjigi *Yossefa Bodanskyga, Bin Laden: The Man Who Declared War on America*. V knjigi avtor opisuje, da je bin Laden kot najstnik obiskoval Bejrut, kjer je pijančeval, se družil s prostitutkami in bil prisoten v gostilniških pretepih. Tisti, ki res poznajo Osamo bin Ladna, ga opisujejo kot globoko vernega najstnika, ki se je poročil pri 17. letih. Bergen ugotavlja, da je mogoče Bodansky zamenjal Osamo s katerim od njegovih 20 bratov in polbratov. Dodatni lapsus Bodanskega je, da je bila letalska nesreča letala TWA Flight 800 leta 1996 nad obalo Long Islanda, kjer je bilo mrtvih 230 ljudi, skupna operacija bin Ladna in Irana. Preiskave so pokazale, da je bil terorizem izvzet v tej nesreči.

Zakaj pride to netočnih informacij? Bergen piše (2001, 33):

1. Kar je napisano o Osami je pravzaprav težko preverljivo, saj je bolj ali manj izoliran od ljudi.

2. Osama bin Laden je skoraj vedno zavrnil vprašanja o svojem zasebnem življenju. Poleg tega je molčala o njem tudi njegova družina, razen tega, da je izdala jedrnato poročilo, kjer se je odpovedala »črni ovci« v družini.
3. Očitno lahko vsak reče karkoli o njem in ve, da ne bo obtožen.

Zaradi navedenih dejstev in ker igra več vlog, je o Osami težavno pisati. Je voditelj jedrnega kadra na stotine militantov, ki so mu prisegli zvestobo. Poleg tega je ideolog tisočim bojevnikom v sveti vojni, ki niso v njegovi organizaciji, ampak v njem vidijo svojo inspiracijo. Milijoni pa ga vidijo kot simbol upornišva proti Zahodu.

11 ZAKLJUČEK

V družbenih krizah na ravni skupnosti, države ali celo sistema, se rodijo nove ideje, ideologije in novi družbeni pojavi. Družbene spremembe, ki so posledica takšnih kriz, ne pomenijo nujno nekaj slabega kot tudi ne nekaj dobrega, pravilnega ali napačnega. Zato moramo tudi v tej diplomski nalogi obravnavan fenomen islamskega radikalizma, Osama bin Ladna in Al Kaide gledati z več zornih kotov, kajti gre za družbeni pojav, za posameznika in za družbeno skupino, ki so medsebojno povezani in drug z drugim soustvarjajo svetovno politično in družbeno vzdušje in nenazadnje pišejo svetovno zgodovino.

Obravnavano vprašanje v diplomskem delu, ali lahko Al Kaida deluje brez svojega vodje Osama bin Ladna, sem lahko po bin Ladnovi smrti maja 2011 tudi empirično raziskala. Številni svetovni mediji so kmalu zatem, ko so ameriške specialne enote v Pakistanu v tajnosti ubile vodjo omenjene teroristične mreže, objavili članke in analize o prihodnosti Al Kaide. Kot je v intervjuju *Süddeutsche Zeitung*a povedal Bern Greiner, politolog in zgodovinar na hamburškem Inštitutu za sociološke raziskave, se s smrtjo Osama bin Ladna zgodba Al Kaide ne konča, saj je bil Savdijec le komunikacijska ikona svetovnega terorizma. »On ni bil boter terorizma, ki bi imel v Al Kaidi vse niti v svojih rokah. Na začetku je res zgradil svojo mrežo in jo vodil iz Afganistana, kasneje pa je postala Al Kaida množica neodvisnih celic, ki niso imele nobenega stika s centralo« (Greiner v König 2011).

Al Kaido je ustanovil Osama bin Laden v 80. letih prejšnjega stoletja v Afganistanu skupaj z nekaterimi enako mislečimi posamezniki kot bazo za pomoč afganistanskemu džihadu v boju proti Sovjetski zvezi. To je bila prva generacija Al Kaide, ki je postala kasneje s terorističnimi napadi na ameriška veleposlaništva v Keniji in Tanzaniji leta 1998 ter napadom na Svetovni trgovski center 11. septembra 2001 globalna teroristična mreža. ZDA so po tem napadu napovedale vojno proti terorizmu in z zavezniki, večinoma evropskimi državami, še isti mesec napadle Afganistan in zrušile tamkajšnji talibski režim, ki je Osami ponudil dom. V napadih na Toro Boro so Američani z zavezniki uničili fizično bazo Al Kaide, pri čemer se je sprostilo veliko njene moči, veliko jedrnih članov teroristične organizacije je bilo mrtvih ali ujetih, tisti, ki so preživeli, pa so ali izstopili iz organizacije ali se razpršili in oblikovali svoje skupine. Al Kaida, kot jo poenostavljeno prikazujejo mediji, torej kot nevarno teroristično skupino,

ki jo je vodil Osama bin Laden, je po zapiskih FBI-ja obstajala le od leta 1996 do leta 2001.

V zadnjem desetletju, ki ga je Osama bin Laden – in tudi njegova desna roka Ajman al Zawahiri – preživel na begu (Pakistan Conflict Monitor 2011) in ko so se rojevale nove teroristične skupine, ki so se odtrgale od originalne skupine, z novimi voditelji na novih mestih, so začeli rasti poganjki Al Kaide ne le na vročih točkah, kot so Jemen, Somalija in Indonezija, ampak tudi na Norveškem in na Švedskem. Voditelji teh skupin so sicer priznavali bin Ladna kot verskega in filozofskega voditelja, a so delovali neodvisno od njegovega nadzora in poveljevanja že leta, Al Kaidine teroristične operacije pa so se decentralizirale. Na arabskem polotoku deluje recimo skupina AQAP (Al Qaeda in the Arabian Peninsula), ki jo vodi Nasir al Wahishi, nekdanji bin Ladnov sekretar v Afganistanu, ki je v Jemnu ustanovil neke vrste blagovno znamko Al Kaida. Novi voditelji, kot je Wahishi, so celo presegli Osamo, saj so prilagodili njegovo sporočilo zahodni publiki, nove teroristične skupine so spretno s tehnologijo, objavljajo internetne časopise, kot je Inspire, ki ponuja tudi navodila, kako postati človek bomba. Kar naenkrat novi rekruti oziroma somišljeniki ne potrebujejo več vojaškega treninga, da se lahko borijo proti Zahodu, in ne potrebujejo dovoljenj svojih voditeljev, da se lahko razstrelijo (Coker in Johnson 2011). Še ena taka skupina, ki je po letu 2001 nastala iz ruševin Al Kaide, je AQIM (Al Qaeda in the Islamic Maghreb) v Alžiriji, ki so jo v zadnjih letih povezovali s številnimi ugrabitvami zahodnjakov. V jugovzhodni Aziji so Al Kaidini veterani ustanavljali nekakšne franšize Al Kaide v Indoneziji in čez čas so postale te skupine avtonomne. Pogosto so delovale z minimalnimi viri, ki so jih simpatizerji sami namenjali za teroristične napade neodvisno od vodstva Al Kaide, kar je še povečalo njihovo učinkovitost (Coker in Johnson 2011). Pozabiti pa ne smemo niti na številne islamistične teroriste, kot so pakistanski talibi, ki nimajo z Al Kaido nič skupnega. »Že dolgo pred smrtjo Osame se je Al Kaida privajala na to, da je preživela in delovala brez njega in si zagotovila, da bo večno prisotna grožnja njegove teroristične mreže živela tudi po njegovi smrti« (Coker in Johnson 2011).

Po 11. septembru 2001 se je vloga Osame bin Ladna kot operativnega vodje Al Kaide zmanjševala, je pa istočasno rasla njegova karizmatična in simbolna vloga. Čeprav sta se v zadnjih letih pojavili na terorističnem zemljevidu še dve imeni, ki sta grozili bin Ladnu, da ga bosta vrgli z njegovega prestola največjega govorca globalnega terorizma,

to sta Abu Musa bal Zarqawi v Iraku in Anwar al-Awlaki v Jemnu, se to ni zgodilo (Coker in Johnson 2011).

Po smrti Osame bin Ladna so se začela pojavljati tudi vprašanja, ali lahko njegov naslednik, nekoč njegov tesni prijatelj Ajman al Zavahiri, zapolni luknjo, ki je nastala z bin Ladno smrtjo. Vendar pa al Zavahiri še zdaleč ni tako karizmatična oseba, kot je bil Osama. »Njuno prijateljstvo je trajalo od poznih 80. let dalje, vendar ni bil nikoli v ospredju Al Kaide kot njen govorec. Izogibal se je javnosti in veljal za medijsko sramežljivega. Morda bo bin Ladna nadomestil v njegovi operativni funkciji, ne pa kot obraz terorizma. Osama je bil namreč edinstven, vsaj kar zadeva občutka za delovanje zahodnih medijev« (Greiner v König 2011). Al Zavahiri pred smrtjo Osame bin Ladna ni ustrezal formatu karizmatičnega vodje, ki bi bil navdih džihadistom. »Ti ga sicer jemljejo resno in ga spoštujejo, vendar ni tako priljubljen, kot je bil Osama, in je slab govorec, ki mu manjka hladnokrvnosti Osame bin Ladna« (Musharbash 2011). Poleg tega ne smemo pozabiti, da je bil bin Laden milijonar, ki je živel kot asket, vojščak v afganistansko-sovjetski vojni, obvladal je arabsko versko retoriko, čeprav ni bil verski učitelj, tako rekoč oče 11. septembra in izjemno avtoritarna oseba, ki ji je uspelo iz uničenega jedra teroristične skupine Al Kaida ustvariti globalno teroristično mrežo. Ta globalna mreža, ki jo poznano kot Al Kaida, je prepredena s skrajno islamistično retoriko in ideologijo političnega islamizma, ki so ga tolmačili že Rahman, Qutb, Maududi, Azzam in Al-Banna. Iz Al Kaide kot skupine, ki je v prvi vrsti nastala kot pomoč afganistanskim borcem v boju proti Sovjetski zvezi, je uspel Osama bin Ladan ustvariti Al Kaido – idejo. Ta po smrti svojega nekdanjega voditelja še nikoli ni bila tako blizu, da postane množično gibanje (Musharbash 2011).

12 LITERATURA

Ali, Tariq. 2002. *Spopad fundamentalizmov. Križarstvo, džihad in modernost*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Alkalaj, Mišo. 2001. Bush oče, Bush sin in sveta nafta. *Mladina* (42). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tebnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12> (27. februar 2008).

Azzam Publication. 2008. *Azzam News*. Dostopno prek: http://www.geocities.com/johnathanrgalt/Azzam_news_story.html (18. december 2008).

Bartol, Vladimir. 2007. *Alamut*. Ljubljana: Sanje.

Beinin, Joel in Joe Stork. 1997. *Political Islam. Essays from Middle East Report*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Bergen, L. Peter. 2001. *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*. New York: The free Press.

Bistrich, Andrea. 2008. Odkrivanje stičnih točk svetovnih religij. Dostopno prek: http://www.share-international.net/slo/publikacije/arhiv/duhovnost/odkrivanje_sticnihtock_svetovnihreligij.htm (3. marec 2009).

Bodansky, Jossef. 2002. *Mož, ki je napovedal vojno Ameriki in korenine islamskega terorizma*. Ljubljana: Orbis.

Brisard, Jean-Charles in Guillaume Dasquié. 2002. *Die verbotene Wahrheit: Die Verstrickungen der USA mit Osama bin Laden*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Burek, Josh in James Norton. 2001. *Q&A: Islamic fundamentalism*. Dostopno prek: <http://www.csmonitor.com/2001/1004/p25s1-wosc.html> (9. februar 2009).

Burke, Jason. 2003. *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, New York: I.B. Tauris.

Coker, Margaret in Keith Johnson. 2011. As al Qaeda Adapts Its Tactics, Threat From Splinter Groups Persists. *The Wall Street Journal*, 3. maj. Dostopno prek: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703703304576299041912668436.html> (13. september 2011).

Debeljak, Aleš. 1995. *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Delo.si. 2011. Kako pomembni so muslimanski bratje, 5. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/arabska-vstaja/kako-pomembni-so-muslimanski-bratje.html> (12. september 2011).

Eikmeier, C. Dale. 2007. Qutbism: An Ideology of Islamic-Fascism. *Parameters*, 4. april. Dostopno prek: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/07spring/eikmeier.htm> (10. november 2008).

EMCDDA. 2006. *Uživanje opiatov in vbrizgavanje drog*. Dostopno prek: <http://ar2006.emcdda.europa.eu/sl/page010-sl.html> (11. december 2008).

Filatelija.com. Dostopno prek: <http://www.filatelija.com> (3. marec 2009).

Flere, Sergej. 1999. *Sociologija*. Maribor: Pravna fakulteta.

Fossati, Marco. 2005. *Terorizem in teroristi*. Ljubljana: Založba Sophia.

Frontline. 2007. Interview Judith Miller, 13. februar. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/newswar/interviews/miller.html> (12. september 2011).

Global Terror Alert. Dostopno prek: <http://www.globalterroralert.com> (18. december 2008).

History commons. 2008. *Profile: Abdullah Azzam*. Dostopno prek: http://www.historycommons.org/entity.jsp?entity=abdullah_azzam (10. november 2008).

Hladnik Milharčič, Ervin. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 10. marec.

Huntington, P. Samuel. 1993. The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs* 72 (3): 22-28.

Hussain, Asaf. 1992. *Beyond Islamic Fundamentalism. The Sociology of Faith and Action*. Leicester: Volcano Press Ltd.

Ikhwanweb. 2008. *Hasan al-Banna and his Political Thought pof Islamic Brotherhood*. Dostopno prek: <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=17065> (12. september 2011).

--- 2011. *MB Statement Warns of Consequences of Derailing Democracy by Special Interests*. Dostopno prek: <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=29016> (12. september 2011).

Information Clearing House. 2003. *Disinformation: CIA Posing as Al-Qaeda?* Dostopno prek: <http://www.informationclearinghouse.info/article4513.htm> (18. december 2008).

Jambrek, Peter. 1984. *Sociologija. Uvod v preučevanje zgradbe in razvoja družbe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kodelja, Ambrož. 2007. *Vera v Boga in terorizem*. Dostopno prek: <http://kodelja.wordpress.com/2007/07/19/vera-v-boga-in-terorizem> (20. november 2009).

König, Michael. 2011. Verschwörungstheoretiker kriegen Material frei Haus. *Süddeutsche Zeitung*, 2. maj. Dostopno prek: <http://www.sueddeutsche.de/politik/al->

qaida-nach-dem-tod-von-osama-bin-laden-der-terrorismus-wird-neue-nahrung-finden-1.1091900, (13. september 2011).

Kupčič, Vesna. 2007. *Kult osebnosti: Fiedel Castro*. Dostopno prek: dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/Kupcic-Vesna.pdf (13. avgust 2009).

Landau, Elaine. 2002. *Osama bin Laden. A War against the West*. Connecticut: Twenty-First Century Book. Brookfield.

Lewis, Bernard. 2002. *The Arabs in history*. Dostopno prek: google books.

Musharbash, Yassin. 2011. Das Terror-Monstrum lebt. *Der Spiegel*, 2. maj. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,760059,00.html> (13. september 2011).

Napoleoni, Loretta. 2004. *Die Ökonomie des Terrors: Auf der Spur der Dollar hinter dem Terrorismus*. München: Verlag Antje Kunstmann.

Pakistan Conflict Monitor. 2011 *Al-Qaeda after Osama bin Laden's Death*. Dostopno prek: <http://www.conflictmonitors.org/countries/pakistan/daily-briefing/briefing-details/!k/pakistan-conflict-monitor/2011/05/02/al-qaeda-after-osama-bin-laden%27s-death> (13. september 2011).

Pohly, Michael in Khalid Durán. 2001. *Osama bin Laden in mednarodni terorizem*. Tržič: Učila International.

Primorac, Igor. 2005. *Terorizem. Filozofska vprašanja*. Ljubljana: Krt.

Rashid, Ahmed. 2002. *Heiliger Krieg am Hindukusch: Der Kampf um Macht und Glauben in Zentralasien*. München: Droemersch Verlaganstalt Th.Knauer Nachf.

Rashid, Ahmed. 2001. *Taliban: Afghanistans Gotteskrieger und der Dschihad*. München: Droemersch Verlaganstalt Th. Knauer Nachf.

Rizman, Polona. 2004. Terorizem v dobi globalizacije. *Teorija in praksa* 41 (3-4): 616-633.

Roland, Jacquard. 2001. *Die Akte Osama bin Laden: Das geheime Dossier über den meistgesuchten Terroristen der Welt*. München: Econ Ullstein List Verlag.

Rtvslo.si. 2011. *Ameriški specialci v Pakistanu ubili Osamo bin Ladna*. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/svet/foto-in-video-ameriski-specialci-v-pakistanu-ubili-osamo-bin-ladna/256563> (12. september 2011).

Ruter, Rok. 2008. *Vloga karizmatičnega vodenja v poslovnem svetu*. Dostopno prek: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/ruter3328.pdf (13. avgust, 2009).

Siol.net. 2010. *Peta obletnica terorističnih napadov v Londonu*. Dostopno prek: http://www.siol.net/svet/aktualno/2010/07/peta_obletnica_napadov_v_londonu.aspx (12. september 2011)

--- 2011a. *Analiza DNK: gre za Osamo bin Ladna*. Dostopno prek: http://www.siol.net/svet/novice/2011/05/obama_osama_bin_laden_ubit.aspx (28. julij 2011).

--- 2011b. *Svet pozdravlja smrt bin Ladna*. Dostopno prek: http://www.siol.net/svet/novice/2011/05/svet_pozdravlja_smrt_bin_ladna.aspx (28. julij 2011).

Spears, Julie. 2002. *Muslim Brothers*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/irp/world/para/mb.htm> (12. avgust 2009).

Stojan, Jure. 2004. *Avtorstvo v novem terorizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Stryjak, Jürgen. 2011. *Geht die Ära Al Kaida zu Ende? Tagesschau*, 2. maj. Dostopno prek: <http://www.tagesschau.de/ausland/alkaida164.html> (13. september 2011).

Tominc, Gašper. 2009. Lov na najbolj iskanega Zemljana. *Radar* 367 (4): 32-47.

Valenčič, Erik. 2005. Priročniki smrti. *Mladina* (51). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200551/clanek/nar--terorizem-erik_valencic/ (8. maj 2009).

Verbinc, France. 1997. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Wikipedia. 2008a. *Ummah*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Ummah> (3. marec 2009).

--- 2008b. *Islamic fundamentalism*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism (9. februar 2009).

--- 2008c. *List of charismatic leaders as defined by Max Weber's classification of authority*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_charismatic_leaders_as_defined_by_Max_Weber's_classification_of_authority (2. marec 2009).

PRILOGA: Poglobljeni intervju z Ervinom Hladnikom Milharčičem, novinarjem častnika Dnevnik.

Ervin Hladnik Milharčič je novinar, ki dobro pozna ameriško, bližnje- in srednjevzhodno politično dogajanje. Pisal je za tednik Mladina in bil vojni dopisnik iz Slovenije, Hrvaške in Bosne. Leta 1994 je odšel za časopis Delo na Bližnji vzhod ter deloval v Kairu in Jeruzalemu. Šest let kasneje pa se je kot dopisnik preselil v Washington, od koder se je vrnil leta 2004 in prevzel urednikovanje Sobotne priloge.

1. Je bilo v času, ko ste bili v Egiptu, med ljudmi še čutiti vpliv Muslimanskega bratstva?

Reči, da je bilo čutiti vpliv Muslimanskega bratstva, je premalo. Muslimanski bratje so bili v 90. letih prejšnjega stoletja najbolj popularna politična organizacija v državi. Politični analitiki na Centru za politične in strateške študije Al-Ahrama v Kairu so se vsi po vrsti strinjali, da če bi imeli v Egiptu svobodne volitve, bi Muslimanski bratje zmagali. Ne nujno zaradi svojega programa ne zaradi verske baze kot politične ideologije – no, mogoče tudi zato – ampak zaradi popolnega razočaranja nad vojaško diktaturo, sekularnimi oblastmi in državo. Za Egipt je značilna neuspešnost katerekoli državne politike.

2. Ali Egipčani vedo, da so določene ideje članov Muslimanskih bratov tudi izkrivljene, preveč radikalizirane?

Vprašanja o radikalnosti si ne postavljajo na takšen način. Za Muslimanske brate je značilna strategija, ki je recimo iz Hamasa naredila uspešno politično silo v Palestini. In to je, da niso politična stranka, pač pa mreža, ki skrbi za ljudi, ki nimajo ekonomskih sredstev za preživetje. Hamas je postal v Gazi popularen, ker je zgradil v centru mrežo za pomoč revežem, ginekološke klinike in ambulante – majhne, ne velike – in ker se je izkazal za dobre lokalne administratorje. Podobno so Muslimanski bratje v Kairu na začetku 90. let popolnoma prevzeli oblast nad Imbabo, najrevnejšo četrtjo v Kairu tik ob Nilu, ki leži nasproti najbogatejše, to je Zamalek. V Imbabi so prevzeli administriranje in začeli skrbeti za javni red in mir. Egiptovski predsednik Mubarak je opazil, kaj delajo Muslimanski bratje šele, ko je prebral v New York Timesu članek o islamski republiki Imbaba. Potem je poslal tja tanke, da so polili mestne četrti, vojska pa je to počistila.

Mubarak se je odločil, da bo Muslimanske brate onemogočil politično. 35.000 jih je zaprl. Te vrste sila so Muslimanski bratje in ljudje se ne sprašujejo o konsistentnosti njihove ideologije, ampak o tem, ali ponujajo alternativo ali ne. In to so imeli. Njihova politična parola je bila: Islamija rešitev!

3. Kaj pa sedaj?

Hamis je zmagal na zadnjih palestinskih volitvah, prevzel oblast v Gazi in se kot oblast diskreditiral. Kot oblast so neučinkoviti in ne preveč pametni, zmago na volitvah pa so razumeli kot revolucijo, kot da so vse dobili in likvidirali vso politično opozicijo. Muslimanski bratje pa niso demokratična organizacija. To je organizacija socialnega in političnega islama, stara skoraj sto let, ki je preživela vse mogoče reči.

4. Lahko primerjamo Hamas in Muslimanske brate? Po eni strani so neke vrsta politična stranka, potem organizacija, tudi teroristična skupina.

Uporabe besede terorizem se izogibam, kolikor se morem, ker je preveč splošna. Karkoli je lahko terorizem, zato reči, Hamas je teroristična organizacija, Muslimanski bratje so teroristična organizacija ... S tem ne povemo kaj dosti. To so socialne in politične organizacije, ki uporabljajo vero kot politično ideologijo, en del pa so tudi oborožena krila. Muslimanski bratje so imeli v Egiptu Gamat al Islamijo, ki jo je egiptovska država učinkovito fizično uničila, nekatere člane je pobila, druge pregnala v tuje države, Sudan, Afganistan, Pakistan. Hamas pa je tudi socialna in politična organizacija z oboroženim krilom, ki je uporabila vero kot politično ideologijo. Problem teh organizacij je, da niso politične stranke, ker nimajo predsednika, izvršnega odbora ali generalnega sekretarja, ampak imajo dosti bolj neobvladljivo strukturo. Šejk Yassin je bil ustanovitelj in duhovni vodja Hamasa ter tudi Muslimanski brat. A ni imel članske izkaznice, saj je ne izdajajo. Muslimanski brat postaneš tako, da rečeš, da si Muslimanski brat, se jim pridružiš, sprejmeš njihove ideje za svoje. Haled Mašal je bil politični vodja Hamasa v Siriji in še sedaj ni povsem jasno, kaj je politično vodstvo Hamasa. En del je v Siriji, en del v Jordaniji, v Gazi, na Zahodnem bregu in ni nujno, da ti ljudje enako mislijo. Imajo to, čemur pravijo dava, vodstvo Hamasa, in tu so diskusije o vsem mogočem, o tem, kako se odločajo in kakšne načrte imajo. Nekoč sem intervjuval šejka Yassina, ki je prišel s poti. Bil je v Savdski Arabiji, Egiptu, Sudanu, Siriji, Emiratih in spraševal sem ga, kaj je kje počel. Rekel je: Savdska Arabija, Sirija, Egipt, to ne obstaja, to je islam. In to je treba resno vzeti, ker Muslimanski bratje sebe

ne razumejo kot nacionalno organizacijo, pač pa kot univerzalne organizacije povsod tam, kjer je islam. Zanje ni nacionalnih mej, še manj kot v katoliški cerkvi.

5. Mislijo člani Hamasa enako?

Hamas je nastal kot del palestinskega odpora proti okupaciji, poleg panislamske imajo tudi nacionalno agendo, zato ni nikoli povsem jasno, katera je bila prej. Pri njih je bolj odločujoče to, da so palestinska organizacija, hkrati pa zelo islamska in verska.

6. Palestina naj bi bila po interpretacijah Osame bin Ladna najpomembnejša točka, za katero se bori islamski svet, za njeno osvoboditev namreč. Je res tako?

Vsi Arabci izrabljajo Palestince za bolj ali manj prazen »čvek«. Okupacija Palestine je huda tragedija, a ne Arabcev, temveč Palestinecev, ki so se razvili kot narod, ki so razvita politična družba, sicer z veliko problemi, in ki so se razvijali pod okupacijo v kolonialnem režimu. Realno gledano je Osami bin Ladnu vseeno za Palestince. Njegova agenda je bila izvirno zelo savdijska. On je globok vernik, o tem ni dvoma. Politično zlo in besen pa je postal leta 1991, ko je Saddam Hussein okupiral Kuvajt in je savdski kralj Fahd povabil Američane v Savdsko Arabijo, da jih ti ubranijo pred možnim napadom Saddama Husseina. Ta je imel resne ambicije, da jim vzame košček Savdske Arabije, z velikim veseljem bi jim pobral naftna polja. Osama bin Laden je takrat rekel kralju, naj tega ne počne in naj raje mobilizira veterane iz afganistanske vojne, Muslimanske brate, vernike, s katerimi bi se Husseinu postavili v bran. Seveda ga kralj ni poslušal, s tem pa je družina kralja Fahda izgubila legitimnost, ker savdska kraljevina, ki je monarhija ene najbolj nedemokratičnih držav na svetu, črpa legitimnost iz tega, da je zaščitnik Meke in Medine. Meko in Medino pa morajo braniti muslimani. S tem, ko je kralj Fahd poklical Američane, da mu branijo Meko in Medino, je v očeh Muslimanskih bratov izgubil vso politično legitimnost.

7. Na prvi pogled se zdi, da so tako Muslimanski bratje kot Hamas delovali zelo nacionalno, a imajo tudi globalno agendo.

To o globalni agendi ne gre jemati tako zlahka. Hamas je vedno govoril o osvoboditvi Palestine, njegov spor je bil z Izraelom. Hezbolah je govoril o osvoboditvi južnega Libanona v razmerju do Izraela, Muslimanski bratje v Egiptu pa niso govorili o osvoboditvi Egipta, ampak o tem, da je sekularna oblast, že od Nasserja naprej, brezbožna in perverzna ter so hoteli narediti v Egiptu revolucijo. Oni solidarizirajo s

Palestinci, so njihovi sosodje, ampak njihov primarni cilj je bil zamenjati egiptovske laične oblasti in vzpostaviti islamsko republiko. V 80. letih je bilo Muslimansko bratstvo najmočnejše islamsko gibanje v Siriji, kralj Asad pa ga je razrešil tako, da je pobil v Hami okoli 30.000 članov sirskih Muslimanskih bratov in mesto zravnal z zemljo, kjer so bile njihove glavne mošeje, pa je naredil parkirišča. Center mesta je torej zravnal z zemljo. Tudi v Afganistanu so bili Muslimanski bratje zelo aktivni in tam so z zavezništvom z ZDA in Pakistanom nagajali Rusom med okupacijo. V Sudanu so Hassan al-Turabi in njegova družina želeli imeti radikalno islamsko republiko in to jim je uspelo narediti. Prav tako so zamenjali neko psevdosocialistično oblast in vojaško diktaturo najprej zamenjali z islamsko republiko, potem pa spet z vojaško diktaturo. Tako da je vsako od teh gibanj imelo neko nacionalno agendo. Nekoč mi je razlagal Dia Rashwan v Kairu, politični analitik na Centru za politične in strateške študije Ala-Hrama. Rekel je, da ko je Mubarak v Egiptu uničil Gamat al Islamijo in onemogočil Muslimanske brate, je šel Ajman al Zavahiri v Afganistan k Osami bin Ladnu. Ta je kompletiral, da bi v Savdski Arabiji zakuhal revolucijo proti kralju Fahdu, al-Zawahiri pa mu je rekel, da to ne bo šlo. Če smo namreč omejeni vsak na svojo arabsko državo, je Američanom lahko, saj imajo vse arabske države pod kontrolo in nas lahko vsaka država uniči. Če bomo imeli nacionalna gibanja, smo že de facto propadli. Če imamo organizacijo s centrom, mrežo itd., ne bomo preživeli. Osami bin Ladnu je predlagal, da ustanovijo Al Kaido International po vzoru CNN-a. Genialnost ideje je bila v tem, da je morala biti Al Kaida ideologija, in to je bin Ladnu uspelo. Seveda so potrebovali osišče, okoli katerega postane ideologija privlačna. Poskusili so v Keniji in je propadlo, fregata v Adnu je propadla. Potem so izpeljali 11. september, ki je bila pametno zamišljena akcija, saj so napadli center kapitalizma, center ameriške vojaške moči in hoteli so zrušiti še center politične moči, torej Belo hišo. Hoteli so pokazati, kaj je njihov sovražnik in s tem so dali ideologiji čisto fizično oprijemališče – vsak musliman lahko naredi kaj takšnega. Al Kaida ni organizacija. Zadnjič sem slišal, da je v Afganistanu še sto članov Al Kaide, nekaj izvornih članov je še v Pakistanu, kaj več pa jih ni. Ampak to je kar nekaj, gre le za to, da so Američani dobili vojno. Kajti kdorkoli je lahko Al Kaida, pet ljudi lahko naredi Al Kaido. In s tem se je težko vojaško soočiti, ker niso vojska, nimajo tankov in so le ljudje, ki lahko z nekaj bencina nekaj zažgejo. Videti v teh rečeh strogo organizirane paravojaške strukture je po moje napaka. Obstaja sicer velika količina verskih središč, znotraj katerih so verski pridigarji, a to je versko gibanje, ki ni nič bolj čudno od rimskokatoliške cerkve ali od evangeličanskega gibanja

v ZDA, samo bistveno manj je strukturirano. To, da se islam radikalizira, je po moje odvisno le od politike Zahoda in Kitajske do teh dežel.

8. *Osama bin Laden in ostali radikalisti so dejali, da gre za boj za islamsko republiko, za čisti islam, za čisto Arabijo, očiščeno Zahoda. Je to res dejanski boj ali je v ozadju še kaj?*

Ne, hočejo islamske republike. Tam, kjer jim to uspe narediti, dobijo državo, kjer se ne da živeti.

9. *Je takšna država mogoča?*

Uspelo jim je v Iranu, v Sudanu, Gaza je islamska republika. Islamska republika je izgovor za versko diktaturo.

10. *Kdo ne more tam živeti? Mi Zahodnjaki ali muslimani?*

Muslimani bi glasovali za islamsko republiko, ker jim je pod drugimi oblastmi tako hudo. Ko pridejo pod oblast islamske republike, jim je praviloma še slabše, saj padejo z ene pod drugo diktaturo. Islamska diktatura pa je antipatična, saj briše vse razlike in je zelo učinkovita pri zatiranju opozicije.

11. *Koliko je na Bližnjem vzhodu res čutiti muslimanskega boja proti Zahodu? Je med muslimani res toliko sovraštva, kot ga prikazujejo mediji?*

Recimo, da sem Zahodnjak. Prepotoval sem vse te kraje in sovraštva na sebi nisem nikoli doživel. Nikoli nisem prišel v nobeno okolje, kjer bi ljudje »lajali« name. Vedno so bili gostoljubni in prijazni. Takoj, ko si omenil Ameriko, Izrael ali Tonyja Blaira, so seveda izrazili jezo, a ne name, temveč na vojske, politične ideologije in države, ki so jih razumeli, da jih zatirajo. Še bistveno bolj pa so bili besni na svoje vladarje. V Iranu, ki je islamska republika, večina družbe – in to se je pokazalo na zadnjih volitvah – zavrača oblast, kar lahko sklepaš po tem, kaj pišejo, kako se obnašajo, kaj mislijo. V Teheranu je šlo tri milijone ljudi na ulice. Kaj takega še nisem videl. To je ogromno, to je 11 kilometrov osempasovne avenije polne ljudi. To je odpor proti temu.

12. Mediji pa o tem ne smejo pisati?

Seveda ne. A hkrati je treba vedeti, da ti ljudje gledajo iste slike in televizije kot mi in so videli, kaj se je zgodilo Iraku. Verjamejo, da lahko pridejo Američani in uničijo tudi njih. Vedo, da imajo Izraelci 500 atomskih bomb in se počutijo ogrožene. Stvar ni tako preprosta. Ko rečejo, da zavračajo Zahod, ne zavračajo Brigitte Bardot, ampak kolonialno politiko, prisotnost vojske, bombnike. Zavračajo podporo Zahoda svojim diktaturam.

13. V čem je problem Zahoda glede verskih, islamskih diktatur?

Savdska Arabija je islamska diktatura, pa Zahod z njo sijajno sodeluje.

14. Z Afganistanom in Iranom pa ne, medtem ko s Pakistanom je.

In to vedno. Zakaj je Iran sovražnik? Ker noče niti komunicirati.

15. Kakšne interese ima Zahod na Bližnjem in Srednjem vzhodu?

Velike. Bližnji vzhod je res zelo pomemben del sveta. Še vedno je energetski vir. Savdska Arabija, Emirati, Iran in Irak so največja bencinska črpalka na svetu. Drugih virov zaenkrat ni. Dobršen del poti med Kitajsko in Evropo teče čez Arabsko morje in Sueški kanal, torej je zelo resna prometnica. Tam je pot v Indijo, največjo demokracijo na svetu. Vse to so bile včasih evropske kolonije, interesi in vplivi so zgodovinski. Tam je Izrael, manj evropska in bolj ameriška kreacija, Egipt, ki je izhodiščna točka za nadzor severne Afrike, dobršnega dela Afrike in Bližnjega vzhoda.

16. Kakšen pa je odnos muslimanov do terorizma, do vseh teh vsakodnevnih avtobomb?

Zelo različen. Če so daleč, jim je vseeno, če so blizu, se jim zdi grozno. Tu ne gre posploševati, da je islamu vseč terorizem. Več načinov razumevanja je. Palestinski Hamas bo rekel, dokler oni ubijajo naše otroke, tako dolgo bomo mi ubijali njih. Soočeni so z visoko vojaško tehnologijo, in edino, kar imajo, je improvizacija. V Iraku je enako. Če si soočen z najmočnejšo vojsko na svetu, se ne moreš zoperstaviti proti njej in je terorizem le ena od gverilskih vrst bojevanj. To, s čimer so se soočili Američani v Iraku, ni bil terorizem, ampak gverilski odpor. Terorizem je namreč taktika, ni strategija ali ideologija, je ena od taktik v oboroženem boju. Če bi Hamas imel F16 ...

17. Zakaj potem prihaja do takih interpretacij v medijih?

Ker v medijih pač posplošujemo.

18. Zavedamo se, da je slika medijev izkrivljena, da odnos muslimanov do zahodnega svet ni takšen, kot nam ga prikazujejo mediji. Zakaj vidimo potem v islamu sovražnika?

To je stvar naše kulture in civilizacije. Islam je zamenjal komunizem na zahodu, v bivših komunističnih državah ga je morda zamenjal imperializem. Včasih se je pri nas govorilo o imperializmu, o ruskem hegemonizmu, sedaj pa se govori o terorizmu. Tako definiramo sovražnika z nekimi generalnimi linijami, ne da bi se posebej ukvarjali s tem.

19. Kako daleč je rešitev spora med Palestino in Izraelom?

O rešitvi se ne da več govoriti. Izrael je zmagal in možnosti za ustanovitev palestinske države ni več.

Izrael je zmagal in se naselil na Zahodnem bregu. Tam je že več kot pol milijona Izraelcev in toliko Izraelcev se ne bo nikoli izselilo. Zaplenili so zemljo Palestincem in sedaj bodo upravljali s to zemljo. S Palestinci upravljajo v sistemu, ki je zelo podoben apartheidu. Ker gre za vojaško okupirano ozemlje, je morda še bolj radikalna oblika apartheida. Na to gledam kot na neokolonialno državo, ki je vzpostavila svoj sistem apartheida na Zahodnem bregu. Gazo pa so izolirali in jo prepustili sami sebi.

20. Zahod se seveda ne vtika v to?

Ne. Zahod je zaveznik Izraela in se v resnici do Palestincev samo spreneveda.

21. Kje vidite razlog, da se je islamski fundamentalizem v 80. letih prejšnjega stoletja tako zelo razširil?

Ker je bil uspešen v Afganistanu. Nastal je kot direktna posledica hladne vojne. Rusi so zavzeli Afganistan in se spustili v kolonialno vojno za širitev svojega ozemlja in političnega vpliva. Američani niso mogli iti v vojno z Rusijo, saj je bilo prenevarno, zato so iz Pakistana organizirali najbolj radikalne, islamske pripadnike vsem mogočih islamskih struj v oborožene formacije. Afganistanci so se uprli ruski invaziji, a so bili šibki. Američani so jim poslali pomoč z mudžahedini, katerim so dali orožje, finančna sredstva, logistično podporo in so ustvarili islamsko vojsko, ki je bila uspešna, saj so se

morali Rusi umakniti. Kombinacija verske gorečnosti in ameriškega orožja je bila zanje uničujoča. Američani so bili zavezniki Al Kaide, ki je nastala tako, da je naredil Osama bin Laden seznam ljudi, ki so sodelovali v afganistanski vojni. To so bili Palestinci, Jordanci, Sudanci, Libijci, Sirijci, kdorkoli je hotel. Potem so Američani naredili eno največjih neumnosti v svoji politični zgodovini, saj so prepustili Afganistan samemu sebi in so se umaknili iz Pakistana. Pustili so dobro izurjeno, ideološko zelo konsistentno, vojaško izkušeno, zmagovito vojsko, da si išče ambicije. Zato so postali v 80. letih tak mit, ker so si mislili, če smo lahko premagali Ruse, lahko zrušimo še egiptovsko vlado in ustanovimo islamsko republiko.

22. Je mogoče tako močan fundamentalizem izkoreniniti?

Islamski fundamentalizem se mi ne zdi velika nevarnost za nas. Je velika nevarnost za družbe, ki jim hoče vladati.

23. Kako ste doživljali napad 11. septembra v ZDA in ameriško politiko?

Moja interpretacija je bila zelo preprosta in politična logika se mi je zdela zelo jasna. Prisiliti ZDA, da se umaknejo iz Savdske Arabije. Da Američani tega ne bodo sprejeli, je bilo jasno. Takrat sem v prvem tekstu o 11. septembru v uvodniku za Delo zapisal, da če Američani ne bodo hitro našli Osame bin Ladna, ga obsodili in se odločili za navadno kriminalno dejanje, ne pa vojno, bodo zažgali ves svet. In to se je bolj ali manj zgodilo.

24. Je vseeno, ali je sedaj Osama živ ali mrtev?

Na simbolni ravni ni. Ne gre le za to, da je Osama človek, ki so ga razglasili za najbolj odgovornega za napad in iz njega naredili mit. Resnica je bolj kruta. Zato, da si izmisliš 11. september, so potrebne generacije, ki razmišljajo o tem, kako bi vrnile ponižanje. Arabci so ponižani in to jim je vrnilo malo samospoštovanja.

25. Lahko torej pričakujemo vse mogoče?

Če se bosta vojni v Iraku in Afganistanu končali, kot se zdi, da se bosta, torej z neskončno vojaško prisotnostjo ali s porazom, pri čemer si umijemo roke in gremo in naj se oni zmenijo sami s sabo, potem da. Amerika in Evropa sta šli v Irak in Afganistan, prevzeli odgovornost za ta dva dela sveta. Sedaj ne moreta reči, ne to ni naša odgovornost. Sprejeli sta odgovornost.

26. V bistvu ne moreta kar tako oditi iz teh držav?

Morata najti način, da se Irčani ne bodo počutili popolnoma poražene in tudi Američani ne. Ne eno ne drugo ni dobro za nikogar. Poskusili so vse, ostale so jim le še atomske bombe.

27. Kaj pa dnevni napadi, s katerimi izražajo nezadovoljstvo?

Morda je to milo rečeno, izražajo nezadovoljstvo. Kar je Američanom uspelo v Iraku, je to, da so uničili družbo. Dobesedno. Zato po mojem tam ni več kriterijev, kaj je dobro in kaj ne. Irčani se zelo trudijo rekonstruirati nekakšno družbo v zelo zoprnih okoliščinah, ker jim na eni strani vsiljujejo liberalno demokracijo z volitvami, na drugi pa ljudje hočejo islamsko republiko. In oboje je res. Eni hočejo to, drugi nekaj drugega, s tem, da so nacionalno razcepljeni, da so konfesionalno razdeljeni. To je po moje bistveno bolj nevarno kot spopad med zahodom in vzhodom, namreč konfesionalna vojna med šiiti in suniti. Dejstvo je, da je največ ljudi, ki umre v terorističnih napadih, muslimanov.

28. Se bodo ti boji končali?

Ne, to je permanentna vojna.

29. Ali zmaga Hamasa na volitvah vendarle pomeni napredek?

Ta zgodba nima srečnega izhoda. Izhod je razvoj družb in ta je preprečen.